

**Eğitim Yöneticileri ve
Uzmanları Derneği**

Dershaneler Raporu ve Yükseköğretime Geçiş Sürecinde Paydaşlara Kazan – Kazan Modeli

www.eyuder.org

Dershaneler Raporu ve
Yükseköğretime Geçiş Sürecinde Paydaşlara
Kazan – Kazan Modeli

Doç. Dr. İlhan Dülger

Aralık 2013

Dershaneler konusu toplumda yeteri kadar tartışıldı. Büyük manzaraya – siyaset yapmadan – her yönü tarafsızlıkla gören gözlerle bakabiliriz artık: Dershaneler eğitim sisteminin değil, Türkiye sisteminin ürünüdür. Masum genç çocuklarımızın hakları ve güveni için gereken düzenlemelerden ancak eğitim sistemi etrafındaki ve eğitim sistemi içindeki etkiler tablosunu iyi inceleyerek sonuç alabileceğimizin bilincinde olarak...

Dershaneleri doğuran asıl büyük sebepler eğitim sisteminin dışındadır. Ancak eğitim yönetiminin de, dershaneler olgusunu yönlendirmek için kanunî yetkilerini etkili şekilde kullandığı söylenemez. Dershaneler artık oluşmuş ama terbiye edilebilir bir piyasadır; biri doğal, diğeri yapay iki tür talebe hitap etmektedirler. Yapay yan ülkenin en büyük toplumsal yarasıdır.

Özne, henüz reşit olmamış öğrencilerimiz olduğuna göre, bu inceleme “çocuk ve genç gelişim psikolojisi” ekseninde ele alınmayı hak eder. Ciddî bir devlette, reşit olmayan kişiler üzerinden herhangi bir ticaret insan hakları ihlallerine karşı çok dikkatli düzenlemeleri gerektirir.

Tespitlerimiz kararların, olay ve olguların doğurdukları etki-tepki ve sonuçları ortaya koyarak neticeler çıkarmak üzere ayrıntılandırılmıştır; kurumları ya da kişileri hedef almaz. Bu yazının amacı; yükseköğretime geçiş ile dershanelere bakış açımızı geniş tutarak gelinen bu yapı içinde dahî kazan – kazan yaklaşımını önermenin mümkün olduğuna işaret etmek ve kilit noktalarda anahtar çözümler getirmektir.

I. Dershaneçiliği Destekleyen Sebepler

A. Dershaneleri Doğuran Türkiye Sistemi

Dershanelerin ortaya çıkışı ve artışının eğitim sistemi dışında beş ana sebebi bulunmaktadır:

1. Belli dönemlerdeki hızlı nüfus artışına istihdam artışı politikalarıyla cevap vermek yerine, **“işgücü pazarına girişi erteleyici nüfus politikaları”** ile genç nüfus durmadan uzayan eğitim sürelerine yöneltilir. Bu uygulama, daha yüksek niteliklerle eğitilecek nüfusa daha da zor iş bulunabileceğini hesaba katmaz; sorunu bir sonraki hükûmete erteler. Nüfusa üretici iş yatırımlarıyla, işlevsel eğitim dâhil, rekabet gücünü arttırıcı yerlerde kullanılması gereken ülke kaynakları, kısa sürede çevrilip bireysel kazanca dönüşen işlere kaydırılır. Türkiye’de bu tutum iki nesildir devam ediyor.

2. Nitelikli iş-istihdam yeri açma yetersizliği bulunan, dış etkilerle üretimi teşvik etmeyen döviz kuru ile her türlü mal ve makine-teçhizat ithalâtını cesaretlendiren **“eşgüdüksüz**

işletme ve ekonomi politikaları.” Yenilenen makine-teçhizat parklarının daha yüksek vasıflı işgücü gerektireceği açıktır. Oysa iş sahipleri, işletme yönetimlerini etkinleştirecek yerde, işgücünün çoğunluğunu asgarî ücretle çalıştırmakta direnerek ekonominin en büyük çelişmesine yol açıyor. Durum velileri ve öğrencileri, yüksekçe ücretli işlere aday olabilmek için cansiperâne bir fark atma yarışına itiyor.

3. Türkiye'nin genç nüfus gücü ile kalkınma gizilgücünden korkan dış-ıç çevrelerin 30 küsur yıldır Türkiye üzerinde uygulamaya çalıştıkları **“edilgenleştirici gençlik politikaları.”** Gençler; kararların kendilerine ait olmadığı ağır günlük meşguliyet zorunlulukları, işsizlik, düşük gelirler, sporsuzluk, öğrenilmiş çaresizlik içine sıkıştırılır, hareket yetenekleri kısıtlanır. 12 Eylül sonrasında, gençliğe politikayı unutturma ve pasifleştirme, sivil toplumu etkisizleştirme, 1981 YÖK ve ÖSYM Kanunu, gençliğin geleceği ile ilgili kararların MEB dışına çekilmesi ve gençliğin tek sınav hattına çekilmesini bir arada incelenmelidir. Amerika'da K+12'e, Avrupa, Japonya ve Uzak-Doğu'da ilk-orta-lise yılları toplamının 18 yaşa denk getirilmesine pedagoji ilkeleriyle dikkat edilirken, Türkiye'de öğrencinin alelacele sınıfları geçirilerek 16 yaşında üniversiteye konulmaya çalışılması, gençlik üzerinde bir tahribata işaret etmiyor mu?

4. Okul-sınıf büyüklüklerine, öğretmen dağılımına, sınıfta öğretmen sürekliliğine ve yeni eğitim işlevlerine göre hesaplanınca çok büyük sayılarda öğretmen istihdam etmesi gereken kamu eğitim sistemine diğer kamu organlarınca uygulanan **“kısıtlayıcı personel politikaları.”** Son yılda buna Millî Eğitim Bakanlığı'nın (MEB) kendisi de katılır görünmüştür. Sonuçta, bir yanda eğitimin kalitesi düşerken, diğer yanda öğretmen işsizliği oluşur. Bu öğretmen işsizliğinin yarısını (kayıtlı + kayıt dışı) dershaneler emmektedir.

5. İç göçü de dikkate alarak hedefimiz, tüm yerleşimlerde tüm okullarda tamgün öğretim ve sınıf büyüklüklerinin 24 öğrenciye indirilmesi işinin 2000 yılına kadar tamamlanması olarak konmuş idi. Bu kadar inşaata rağmen 2013'te tüm Büyük Şehir Belediyeleri sınırları içinde kalabalık dersliklerde öğretim sürüyor. Sebebi, Büyük Şehir Belediyelerinin **“eksik imar, arsa ve kamulaştırma politikaları”**nın ihtiyaç bulunan yerleşimlerde yeteri kapasitede okul/derslik inşaatına ve gençlik hareket alanlarına yardımcı olmamasıdır. Arsa fiyatları okul yeri için yüksektir. Okul bahçeleri adeta öğrenciden sakınılmaktadır. Küçük çocuklar çok uzun mesafeler taşınmak zorunda kalmaktadır. Bu durum eğitimin kalitesini düşürdüğü gibi ilâve eğitim imkânlarına da ihtiyaç doğurmaktadır. Yine aynı sebeple dershanelerin çoğu eğitime elverişli olmayan, sıkışık yerleşim içi yerlerdir.

B. Eğitimde Sistem-İçi Eşgüdüksüzlük Dershaneciliğe Yaradı

Eğitimin türleri ve kademeleri arasında koordinasyon bulunması gerekir. Bunu sağlamak Milli Eğitim Bakanının görevidir. Kademeler arası ve kurum içi eşgüdüksüzlüklerden yedi tanesi öğrenciyi dershanelere yöneltme anlamını taşır.

6. Eğitim sistemi, sadece bir üst kademe eğitime geçiş yönünde işlemez. Kademelerden hayata çıkışları da düzenler. Türkiye gibi genç nüfusu oldukça çok, asgarî ücretle çalışılan, nitelikli iş kurma gücü düşük bir ekonomide eğitim kademelerinden hayata becerili veya meslekli çıkış için işlevsel programlar talebi 1997'den beri devam etmektedir. Dünya değerlendirmesinde Türkiye nüfusu “düşük eğitilmiş – ortalama 6 yıl –, mesleksiz, düşük gelirli” olarak tasnif ediliyor. Kalkınmanın nimetleri çocuk, genç ve üretim yapma gücüne

akmıyor. Tüm meslek eğitimi türlerine ve seçmeli dersler yolu ile tercihlere göre yetişmeye fırsat veren, lise düzeyindeki zorunlu öğretime yaygın genel ve yaygın meslek eğitimi seçeneğini de getiren 4+4+4 Kanunu getirildi, ama meslek eğitimi anlamıyla henüz işletilmedi. Hatta, gerekli altyapı yatırımları yapılmadan zorunlu lise öğretimine geçilmesi, mevcut meslek liselerinin ezilmesi sonucunu doğuruyor. Neticede; planlara, gelmiş geçmiş hükûmetlere ve 4+4+4 Kanunu'na rağmen **“seçenekleri kısıp tüm mezunu yükseköğrenime yönelten MEB icraatı”** halen sürmektedir. Tutum, öğrenciyi dershaneye yöneltme anlamını devam ettiriyor.

7. Türkiye'nin; hem ortaokul, hem de lise mezunları için Milli Eğitim Bakanlığı'nca (MEB) yapılan ülke geneli, bir üst eğitim kademesine geçiş için kazanım, yeterlilikleri ve olgunluk düzeyini ölçen seçme sınavları vardı. Bir lise mezunun üniversiteyi başarabilecek hazır bulunuşluk düzeyine erişmiş bulunup bulunmadığını ölçen “Olgunluk Sınavları”nın 1960'larda tasfiyesi MEB'i merkezi ölçme-değerlendirmesiz bıraktı. (Başta Avrupa ülkeleri birçok ülke halen liseden mezuniyet sonrası olgunluğa dayalı sınavlarına devam ediyor. Alan notlarına göre üniversite seçmeyi ve yerleştirmeyi yapıyor.) Türkiye'deki tasfiyeye gerekçe üniversiteye giriş sınavı gösterildi. Bunun sonucu, lise öğrencisinden sorumlu olan **“MEB'in, aslî görevi olan öğrencinin nihaî merkezî ölçme-değerlendirmesinden çekilmesi,”** işini sistem dışına terk etmesidir. Oluşan boşluk sistem dışı tarafından fütursuzca kullanılageliyor. Önceleri üniversiteler kendi giriş sınavlarını kazanımları ölçerek alanlara göre seçme ve yerleştirme esasına göre yapıyorlardı. 1974'te Üniversitelerarası Kurul giriş sınavlarının tek elden yapılması için bir merkez kurdu. Üniversite giriş sınavı dersaneleri patlama yaşadı. 12 Eylül 1980 Darbesi tüm dersaneleri hedef aldı, sonuç alamadı. 1981 yılında Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM), YÖK'ün alt kuruluşu haline getirildi. Kurumun, çoktan seçmeli testlerle eleme ve sıralama yapma, yerleştirmede en çok talep alan bölümlere en yüksek puanlıları yerleştirme yaklaşımını benimsemesi ile “yeterlilik ölçme” ve “seçme” ilkeleri de ortadan kalkmış oldu. Bilgi yerine puan yükseltme hedef oldu. Elenmeme yarışı millî eğitim üzerine oturan asalak bir dershanecilik faaliyetinin oluşmasına yaradı. Eğitimin kalitesi düşmeye başladı.

8. Her eğitim sistemi; hedef ve standartlar, müfredat ve programlama, öğretmen yetiştirme ve yerinde istihdam, bireylerin ihtiyaçlarını dikkate alan çok yönlü eğitim-öğretim faaliyeti, sonuçları ölçme-değerlendirme ve diploma hattı üzerinde kurulmuştur. Türkiye'de sistem dışına kaçan yükseköğretime geçiş yeterliliği sınavı dışında, Bakanlığın merkezî ölçme-değerlendirmeye araçları olan **“eğitim sistemi içindeki genel ölçme - değerlendirmelerin de kalkması,”** sistemin son halkasını ortadan kaldırmıştır. Diploma, sistemin çıktısına (mezuna) standartlara göre genel kalite kontrolü yapılmadan verilir olmuştur. Türkiye'de hiçbir insanın bilgi ve beceri düzeyinin ne olduğu diplomasından anlaşılabilir. Onun için de işgücü piyasası liyakat esasına göre işlemez. Onun için ek kurs sertifikaları özgeçmişlere ek olarak sunulur.

Hiçbir eğitim sistemi çıktılarını (mezun) belli standartlara göre ülke çapında ölçmeden güvenilirlik – inanılabilirlik kazanamaz. Herkesin ölçülmesinin kolaylıkla yapılma yollarının açıldığı bu elektronik teknolojileri devrinde, MEB '80li, '90'lı ve 2000'li yıllarda okul boyutu, il boyutu, bölge boyutu ve ülke boyutundaki diğer genel sınavları (burs ve bazı okullara giriş için

gönüllülere yarışma sınavları hariç) tasfiye etmeye devam etti. Müfredat kazanım hedeflerine göre okullarda ders-yılı sonu izleme sınavları, okuldan mezuniyet için yeterlilik sınavları, standartları ekseninde tutma amaçlı merkezden gönderilen sorular gibi ülke geneli sinama, ölçütlere göre karşılaştırma yapma, gösterge oluşturma usulleri birer birer kalktı. Öğretmenin sınıf içi yazılı ve sözlü sınavı ile kanaat notu sınıf geçirir hâle geldi. (Bu yıl sözlü sınav da kalkıyor.) Tüm uygulama, öğretmenin emeğini azımsayıcı sene sonu kurulları, aflar vb ile daha da yozlaştı. MEB içi bu kararların doğal türevi “**sınıf tekrarının fiilen kalkması**” idi. Zayıf öğrencilerin eksikliklerinin katlanarak taşınmasına, gelişim sıkıntısı olanlara bir nefes aralığı ve yardım sağlanamamasına yola açar noktaya kadar varıldı. Tüm bu uygulamalarla, tabii ki, eğitimde kalite düştü. Okul-içi ve okul-dışı ek kurslar zarurî hale geldi.

Sistemde boşluk oluşunca küresel oyuncular piyasaya girmek isterler. Nitekim, PISA, PEARLS, TIMMS, Uluslararası Bakalorya gibi oyuncular eğitimde sistem içi sınav işine girmeye çalışıyorlar. Küresel girişimlerin açık ve örtülü amaçları olur: Biri, dışardan yönlendirmeye ülke içini kendi standartlarına uydurmak. MEB’in her işinde, önüne önce diğer ülkeleri koyup sonra kendini anlamaya çalışma tutumunda bu etkiler belli olmuyor mu? Öteki amaçlar program satmak, hangi eğitim sistemlerinden çıkanların küresel yönetimde yer alabileceğini, hangilerinden çıkanların küresel ucuz işgücünü oluşturması gerektiğini ilk elden görmek, çeşitli amaçlarla göze insan kestirmek, araç-gereç satışlarının yolunu açmak vb. Soruların zihinsel izdüşümleri kültür ve değerlerden soyulur ya da öngörülmuş bazı doğruları yansıtır. 193 ülkeden 65’i öğrencisini bu sınavların bazılarında sokuyor. Bu tür sınavlar için örneklemeleri oluşturmak güçtür ve karşılaştırılabilirliği yüksek değildir. Ya ülke çapında kendi nitelik kayıtlarınızı kendiniz tutarsınız, ya da başkalarının ölçülerine göre çıkarılan sonuçlara katlanırsınız.

9. Türk eğitim sisteminin içinde yer aldığı halde 1981’den sonra kendini ayrı tutan, hükûmetin gücüne göre Cumhurbaşkanına atıf yaparak ayrı duran YÖK’ün (dolaylı olarak ÖSYM’nin) durumu göz ardı edilmemelidir. Eğitim alanının icracı kuruluşu “**Millî Eğitim Bakanlığı politikalarını YÖK ve ÖSYM’nin kaale almayan tutum ve kararları**” her yıl farklı dozda da olsa uzun yıllar gözlenmiş ve ortaöğretimi bozmuştur. ÖSYM – Ölçme, Seçme, Yerleştirme Merkezi, yükseköğretime geçiş “Sınav Soruları Makası”nı müfredat dışına doğru açma tutumu dersaneleri doğuran ve öğrenci nezdinde MEB’e alternatif, piyasa nezdinde rakip haline getiren birinci sebeptir. ÖSYM sorumluluğunda hazırlanan soruların sadece test tarzında olması değil, müfredat dışına çıkması eğitim sisteminin yaşadığı en büyük sorundur. Sorular müfredattan uzaklaştığı oranda dersanelere talep artar. Daha ilk yıllarında halk, sınavın müfredattan farklı olacağı izlenimini almış, bu izlenim yanlış çıkmamış, dersanelerin piyasası teşekkül etmiştir.

10. Öğretmen eğitimi beş boyutlu zor bir mesleğe hazırlar: 1) Eğitim felsefesi dâhil Genel Kültür dersleri, 2) Alan Bilgi ve Becerileri, 3) Öğretme Sanatı (pedagojik biçimlenim), 4) Sınıf Yönetimi teknikleri, 5) ve 1 yıl öğretmen yanında sınıfta Uygulama Stajı tamamlanınca “Öğretmenlik Belgesi.” Bu öğretmen eğitimi düzeni ile 1981’den sonra çok oynanmıştır. Özellikle 1997 sonrası yabancı danışman telkinleri, YÖK’çe alınan – bir kısmına MEB onayı

sağlanan – kararlar, müfredat gerekleri düşünülmemiş **“öğretmen eğitiminde kaliteyi düşürücü politikalar”** dizisi oluşmuştur. Öğretmenliğin, saygın bir tutum ve konum içinde bulunmak için direnmesi, eski kültürümüzün öğretmene verdiği yüksek ideal ve öğretmenlerin kendilerini geliştirme çabaları ile olmaktadır. Dershanelerin son yıllardaki artışının temel sebebi öğretim kalitesinin düşmeye devam etmesinin ilâve eğitimle desteklenmesine ihtiyacın artmasındandır.

11. On yılda beş Milli Eğitim Bakanı değişen son iktidar döneminde dershane sayısı ve öğrencisi %100 arttı. Dershaneler konusunda bugünkü öneri yapılanlarla tutarlı değildir. 8. ve 9. Kalkınma Planlarında, yükseköğretime geçişlerin ve dershaneleşimin yeniden düzenleneceği Hükümet ve TBMM politikası olarak benimsemesine rağmen 2008’de **“ortaokul 6, 7. ve 8. sınıflara genel SBS (Seviye Belirleme Sınavı) kondu.”** Liselere böyle bir sınavla yükseköğretime geçiş ve dershanelere yol göstericilik gerekirken, ortaokullara konmasının pazar genişletmeye hizmet edeceği açıktı. Gerçi SBS müfredat üzerinden yapılan izleme sınavlarıdır ama dershaneler pazarına 1 – 1,2 milyonluk ilâve ortaokul öğrencisi müşteri getireceği o zaman piyasa taraflarınca açıklanmıştı. 2014’te, bu sınav, OGES (Ortaöğretime Geçiş Sistemi) adıyla 8. sınıflara yılda iki kere, “MEB merkez soruları” ile daha denetimli olarak kısmen ıslah edilmeye çalışılacaktır. İzleme tekniği ile yapılan bir sınavın yerleştirmede kullanılması güçlük çıkarabilir.

12. Aralık 2011’de, 8. ve 9. Kalkınma Planları politikalarına rağmen, **“yeni ÖSYM Kanunu’nda kurumun dershaneler ve reşit olmayan öğrenci ile ilişkisi”** ele alınmamıştır. Sınavların hitap ettikleri kitleye uygun olması konusunda herhangi bir ilke bulunmamaktadır. Eğitim sistemi dışından yöneltilen sınavlar karşısında reşit olmayan çocuk ve genç nüfusu koruyucu özel hükümler bulunmamaktadır.

C. Eğitim Politikalarının Geldiği Noktada Dershaneleşim

13. II. Başlıkta görüldüğü gibi YÖK ve ÖSYM’nin yükseköğretime geçişte uyguladıkları ülke idaresini kaale almayan politikaları karşısında MEB, ülke ve kendi kanunlarına dayanarak, etkili bir tavırlar ortaya koyamamıştır. Yanında, tüm ölçme ve değerlendirme düzenini tedricen tasfiye ederek sistemi yükseköğretime geçiş sınavına ve dershanelere çalışır hale getirmiştir. **Ortaöğretim öğrencisini aynı anda iki program altında ezen bir uygulamanın ortada kalması** konusuna bugüne kadar göz yummuştur. Şimdi görev, eğitimde kaliteyi ölçen sınavlar düzenini kurmak ve ÖSYM’yi kendi görev alanı sınırları içine itmektir.

14. Meslek eğitimini fırsat olmaktan çıkarmaya yönelik MEB uygulamaları ve genel liselerde kaliteyi yükseltme önlemleri yerine sınavla seçkin lise alanları açma vb yaklaşımları **dar ve orta gelirli ailelerin çocuklarını eğitim dışına itme** sonucu doğurmaktadır. Bu sebeple, 1997’de MGK baskısı ile meslek okulları ve İmam-Hatipler üzerinde başlayan tasarruflar çok büyük tepkiyle karşılanmıştı. Bu okullar dar ve orta gelirli ailelerin çocuklarının bir altın bileziğe ya da nitelikli eğitime ulaşmalarının yolları idi. Bugün, okullaşma oranlarındaki yükselme gerçek durumu yansıtmaktan uzaktır; okula devamın gerçek durumu bilinmemekte, sınavsız mezun olmanın bu kadar kolaylaştırılmasına rağmen terk istatistikleri yayınlanmamaktadır.

MEB'in yapacağı öğretmenlere ek ders ücretiyle okullarda ücretsiz "takviye kursları" açmak ve Halk Eğitim Merkezlerini geliştirmek iken, **okullarda ilâve derslerin caydırılması, yasaklanması veya paralı olması** ile toplumda üst gelir gruplarının, ticaretle dershanelerin önü daha da açılmıştır. Eğitimde sosyal adalet ve fırsat eşitliği bozukluğu o dereceye varmıştır ki, Kalkınma Bakanlığı SODES ücretsiz eğitime destek projesi ile alana kurslarla müdahale etmek zorunda kalmıştır. Şimdi görev, meslek okullarını geliştirmek, Halk Eğitim Merkezlerini daha işlevsel kılmak, genel liselerde kaliteyi yükseltmek, "ücretsiz takviye kursları" ve dershanelerle işbirliği seçenekleri ile eğitimde dar ve orta gelirliilere yönelik yeterli politikalar geliştirmektir.

D. Toplumda Ortaya Çıkan Tabloda Dershaneler

15. Dershaneleri doğuran Türkiye sistemi ve eğitimde sistem-içi eşgüdüksüzlük üst üste geldiği zaman, toplumda çocuğun önünün açık olmadığına dair endişe büyüyor. Toplumsal sınıf zihniyeti zayıf olan bu ülkede, eğitim her zaman bir toplumsal dikey hareketlilik aracı olmuş ve bugünkü göstergesi diploma. Askerlik, iş, evlenmede yükseköğrenimli olmak halâ ayrıcalık sayılıyor. Ayrıca, bu işsizlik ortamında yükseköğrenimlilerin ortaokul ve lise işlerini de kabul ediyor olmalarına rağmen üniversite mezunlarının ortalama ücretleri diğer kademe mezunlarının iki katı. Halka göre, toplumsal saygınlık getiriyor. Yüksek kültür eğitim kurumları bulunmayınca, meslek edinerek hayata atılma kurumları bu durumda olunca, amaçlar hayatını kurtarma ve parasal gelir hedefinde düğümliyor. İşsizlik ortamını yükseköğretime giriş yarışı ile aşma isteği böyle uyarılıyor. Yükseköğretimin parasız olması, işsiz geçecek birçok yeni yılın yerine iyi bir ikame seçeneği sunuyor.

Bütün araştırma sonuçlarında, ailenin sosyo-ekonomik konumu ile öğrencinin başarısı arasında doğrusal bir ilişki bulunduğu bulguları elde edilmesine rağmen, ailelerin yarısı dershanelere yönelerek çocuklarına bir fırsat verme gayreti içindedirler. **Bu işsizlik ortamında yarış, kalitesiz de olsa yükseköğrenim diploması içindir.**

II. DERSHANECİLİK ve DERSHANELER

Türkiye'de özel dershaneçiliği davet eden olgular iki tür piyasa doğurmuştur; biri doğal, diğeri yapay.

Eğitim ve terbiyenin temeli evde ve yakın çevrede alınır. Ebeveynin, çocuğuna özel ders aldırma talebi genellikle kültür eğitimidir, tarihin her devrinde görülmüştür ve mahiyeti her ülkede benzer, bireyseldir. 1960'lardaki talep artmasına bakılacak olursa, Türkiye'de halâ piyasa şirketlerinden özel ders talebi düşüktü; kayda değer özel ders şirketleri pek görülüyordu.

Bugün devasa bir özel sınav dershaneçiliği faaliyetinden bahsediyoruz. Özel dershanelerle doğrudan ilişkili insan sayısı yılda 3 milyona yaklaştı. Son 10 yılda dershane sayısı ikiye katlandı.

Doğal Piyasa; eğitim sisteminde bulunmayan ya da yeteri kadar iyi verilmeyen konularda bir ailenin çocuklarında görmek istediği nitelik düzeyi için dışarıdan aldığı eğitim-öğretimdir. Türkiye'de aranan birçok kültür dersinin ya da konusunun müfredatta bulunmaması,

olanlarda da kalitenin – yukarıda anlatılan sebeplerle – zamanla düşmesi, dışarıdan desteklere doğal bir piyasa açmıştır. Bireysel ders almanın pahalılığına karşı, daha düşük fiyatlarla daha çok öğrenciye dershanecilikle hizmet fırsatı, talebin çok artmasına yol açmıştır.

Yapay Piyasa; dış unsurlar tarafından zorlanmadıkça kendiliğinden talebi oluşmayacak konuların doğurduğu alış-veriş. Dış zorlamanın uyardığı ihtiyaç karşısında mecburî müşterileşme. Buna örnek, Türkiye’de Yükseköğretime Geçiş Sınavı’nın MEB sisteminden ayrışma eğilimi gösterilebilir.

Doğal piyasanın talebi çocuğunun eksiklerini telâfi edici bir “paralel yaygın eğitim fırsatı” iken, yapay piyasanın geçiş sınavının müfredattan ayrıştırma ısrarı fiilî bir “gölge özel ortaöğretim sistemi” doğmasına yol açmış bulunuyor.

Dershaneler sınav müfredatını seçili dersler itibarıyla ezber dayalı test tekniği ve güdülemeyle puan yükseltme yaklaşımını uygulayan ticarî kuruluşlar olarak gelişim göstermişlerdir.

Aşağıda yapay piyasanın özelliği, etkileri ve sonuçları açıklanmaktadır.

50 Yıldır Her Sene Yüksek Öğretime Geçiş Sınavı Kuralları Neden Değişir?

Nüfus artışı ile başlayan giriş sınavları, sistemin öğrenciyi becerisiz olarak üniversite önüne yığan yapısıyla 50 yıldır devam ediyor. Türkiye’de kurumlar hakkındaki hükmü kısa sürede verdiren güvenilir ve adaletli olmaları izlenimlidir. Kullanılan değerlendirme teknolojisinin bugünkü kadar ileri olmadığı dönemlerden itibaren ÖSYM’nin bıraktığı izlenim, yükseköğretime geçiş sınavının güvenilir, sıralama sonuçlarının adaletli olduğudur. Bu izlenim yıllarca büyük kitlelerin üniversite önünden sessizce akıp geçmelerinde etkili olmuştur.

ÖSYM yapısının YÖK kanatları altında genel idareye kapalı, sorgusuz – sualsiz çalışması ise birçok yönetim eksikliğinin görülmesini engellemiştir. Uygulanan düzen idarî, hukukî, etik, eğitimbilimsel / pedagojik, teknik, sosyolojik, ekonomik, ticarî ve kalkınma politikaları bakımından birçok aksaklığı barındırmaktadır.

ÖSYM’nin yükseköğretime geçişin düzeninin ayrıntısı dört ayrı boyutta görülebilir: 1) Sınavın Türü, 2) Sınav Yapısı ve Değerlendirmesi, 3) Yerleştirme, 4) Sınav Süreci (Takvim). Kısaca:

Bilhassa 1981’den sonra YÖK ve o günün ÖSYM’si yükseköğretime giriş sınavı nedeniyle liseli gençler alanını kapalı bir kamu yapılanması içinden “sınav soruları baskısı” altında tutabildikleri görüldü. Soru güvenliği için gerekli olan bir yapı, MEB’i dışarda bırakarak kullanıldığı zaman sınav sorularının okul müfredatından ayrılması belirginleşti. “Sınav Sorusu Makası” dersanelere pazar oluşturdu.

Hem sınav türü (MEB öğrenci kazanımlarının ölçülmesini esas alırken, ÖSYM aday eleme ve sıralamayı alır), hem soru ve cevap tekniği (1950’lerde yayılan çoktan seçmeli), hem genel yetenek sınavlarının yaş pedagojisine uyumlaştırmasının yapılmamış olması, hem müfredat dışından, hatta üniversite derslerinden sorular çıkması “dershaneler pazarı”nın başlangıç

gerekçesidir. Bazı yıllarda, üniversiteye giriş soruları sonrasında MEB müfredatına yeni konular alındığı bile görüldü, bunların yaş pedagojisine aykırılığı itirazları bile oldu.

Kolay eleme ve sıralama için, sorular ders adları altında sorularak sadece belli dersler değerlendirmeye alınmıştır. Az sayıda dersin kümelenmesi, yükseköğretimde girilebilecek yerlerle bağlantılandırılması, ağırlıklar verilip değerlendirilmesi dersler itibarıyla yapıldığı için çoktan seçmeli soru tekniği her bir ders çerçevesi içinde kalacak şekilde kullanılmıştır. Bu bölümlene nedeniyle çoktan seçmelide mümkün kazamın ölçücü çeşitlendirmeler kullanılamamıştır. Yarışma, kalıplı sorularla puan yükseltme yarışı olarak gelişmiştir. Bu yüzden yakınmalar ezberden... Örneğin, konular arası, dersler arası bağlantılar, kavramların taşınabilmesi, çoklu düşünüp sonuç süzme gibi bütüncül yaklaşımlar işlenememiştir.

Şikâyet etmesine rağmen MEB de diğer sınav tarzlarını tasfiye edip çoktan seçmeliye dönme yanlışları yapmaktadır. Diğer yandan, yazılı sınavın temeli olan el yazısı, nesir, kompozisyon, kitap okuma, okuduğunu anlama, doğru konuşma–anlatım, kelime ve terim dağarcığı, edebiyat, şiir gibi derslerin içeriği de boşalmıştır. Bugün yazılı sınavlardan sonuç alabilecek öğrenci ve bu yazıları değerlendirebilecek altyapı da zayıflamış durumda.

Bugünün eğitiminde aranan çok-boyutlu öğrenmenin ölçülmesi, kavrayış, çıkarsama gibi boyutlar zayıf kaldığı için uluslararası sınav sonuçları sıkıntılı gelmektedir.

Giriş sınavında tavan puanın yükselmesi veya alçak tutulması anlam taşımaz. Her bölüme alınacak öğrenci sayıları bellidir; olan istekliler puan sırasına konur ve belirlenmiş sayıya göre öğrenci alınır.

Türkiye’deki dershaneler piyasası, ülkede hizmet üreten pazarlar arasında kuralları en belirsiz olanlarındandır. Belirsizlik, yükseköğretime giriş sınavı kurallarının ÖSYM tarafından 50 yıldır her sene yeniden belirlenmesiyle ilişkilidir. Başlangıçta ÖSYM bile belki neye yol açıldığının farkında değildi. Ama beş – altı yılda, bir kurumun geriye dönük değerlendirme yapması için veriler oluşur. Sınavların adları dâhil amaçları ve ölçeklerinin her yıl yeniden düzenlenmesine neden devam edilmiştir? Bunların araştırılıp soruşturulması gerekiyor. Son uygulama iki aşamalı sınav. YGS (Yükseköğretime Geçiş Sınavı) ardından ilk turda kazananlara ikinci sınav LYS (Lisans Yerleştirme Sınavı) yapılıyor. Bir sonraki yıl ne olur, kimse bilmiyor. Ondan sonraki yıl ne olacak onu da kimse bilmiyor.

Piyasacılık açısından bakılacak olursa, bunun anlamı, hayatî bir hizmette piyasa belirsizliğinin her an yüksek seviyede tutulmasıdır. Böylece, belli bir düzenin varlığını göremeyen insanların “mecburî dinamik müşteri kitleleri” oluşturmalarına yön verilmiş olmaktadır.

Bu sınav yönetimi yaklaşımı, içinden geçilen siyasî istikrarsızlık ve vesayet dönemleri, koalisyon hükûmetleri, bugüne kadar ortalama sadece 1,5 yıl görevde kalabilen (son dönemde ortalama 2 yıl) Millî Eğitim Bakanları ve üst kadroları ortamında kolayca yol alabildi.

Sonuç, henüz reşit olmayan genç nüfus üzerine konan sınav baskısının iyi yönetilemeyerek düzensiz piyasada ticarete geniş bir alan açılması, toplumsal bunalım alanları oluşması ve bilhassa eğitim sisteminin sarsıntı geçirmesi, olmuştur.

Yükseköğretime geçişte sınav sürecinin böyle yönetilişi, eğitim sistemini A'dan Z'ye sarsmıştır: Okullarının düzenini bozmuş, müfredatın işlenmesini zora sokmuş, öğrencinin dersine odaklanmasını bölmüş, öğretmenin değerini düşürmüş, sistem içi sınavları caydırıp öğrenciyi sistem dışı tek bir sınava odaklamıştır. Sistemde tutarsız, kamu ve eğitim etiği olmayan, samimiyetsiz, hileye göz yuman davranışlar oluşmuş, MEB'in otoritesine zarar vermiştir. Eğitimde denge bozulmuş, üst yönetim olayları sistem bütünlüğü içinde göremez olmuş, Bakanlıktan akılcı olmayan, tutarsız, parçacıl karar çıkışı son derece artmıştır. Ortaöğretim öğrencisi yükseköğretime adım atsın diye uğraşılırken, ÖSYM sınav emri vakileri ve dersane takvimi ortaöğretime tasfiye noktasına kadar ilerlemiştir. Sistem, kendi alternatifini oluşturan, kendine rakip çıkaran bir durumla karşı karşıya bırakılmıştır.

Sınav sürecinin ıslah edilmesi ile sorunların çoğu çözülebilir durumdadır. Ancak, soru: sınav sistemi ve bu piyasa bugüne kadar neden düzene girememiştir?

Türkiye'deki Bu Sınav Tarzı İnsan Haklarına Uygun mudur?

Yükseköğretime Geçiş Sınavı, yurt çapında, hem gençlerin, hem de ailelerin psikolojik dengesinin bozulma hâli yaşadığı bir olay... Birçok aile ve genç için sınava hazırlık, sınav ve sınav sonrası bir travma hâli (duygusal yaralanma, incinme, vuruş, zihin sarsıntısı) dönemi olmaktadır. Neden?

Ögesi insan olan bir hizmetin alanının bir kamu kuruluşu şemsiyesi altında öğrencinin yasal öğrenme hakkı zamanlarını işgal üslûbuyla belirlenişi ve yürütülüşü iş ahlâkı bakımından etik midir? Sınav tarzı insan haklarına uygun mudur?

Genç pedagojisi, psikolojisi ve insan ve vatandaş hakkı yönü ile çok yanlış düzenlenmiş bir faaliyet yürümüştür. Aynı kurallara saygısızlık dersane faaliyeti sırasında da geçerlidir. ÖSYM ile beraber dersane de aldırılmazca okul takvimi üzerine oturur. Veli ve öğrencide yaratılan gelecek endişesi istismar edilerek birinden manevî kırbaç, diğerinden yarış atı olması istenir. 4-5 ay okula devam etmemek için doktor raporları uydurulur. MEB görmezden gelir. Bu koca ülkede bugüne kadar başka bir çare nasıl bulunamaz?

Sınav soruları dersanelerin çalıştırdığı konulardan çıkmaktadır. Peki, dersaneler ÖSYM'nin istediği bilgilerin ne olduğunu nereden bilmektedirler de okullar bunu bilmemektedirler? Kitapçılarda bir sürü test kitabı satılıyor. Akli başında bir öğrenci bunları çözmeye hız kazanarak hazırlanabilir. MEB Rehberlik Merkezlerinden ya da uzman piyasa merkezlerinden rehberlik, danışman desteği alabilir. Neden dershaneye gidilme gereği hissediliyor? Öğrenci ve veli açısından bakılınca: süreçte öğrencinin izlemekte zorlanabileceği birçok ayrıntıya dersane daha iyi hâkim olabilir. Birbirinden haber alan dersaneler öğrencilerini ona göre hazırlamaya koyulabilirler. Bu durumdaki veli ve genç için dersane güvence, olası malûmat eksikliğinden ve yalnızlıktan kurtulmak için adres olmaktadır.

Çağ nüfusu ve sınava girecek öğrenci sayıları yıllar öncesinden hesaplanabildiğine göre, yükseköğretim kontenjanlarında olacak artışlar yıllar öncesinden teker teker bilindiğine göre, sanki yeni bir şey oluyormuşçasına her yıl sınav sürecinde ve soru bileşimlerinde neden değişiklik yapıldı? Yapılması gerekli bir değişiklik varsa bu neden üç-dört yıl öncesinden duyurulup sonra uygulaması devamlı kılınmadı? Öyle bir tutum hem öğrenciye ve veliye, hem okullara, hem öğretmenlere, hem de dersanelere berrak bir ufuk verebilirdi. Oysa,

ÖSYM'den MEB'in eğitim-öğretim alanına ve kanunlarına sürekli bir tecavüz sözkonusu olmuştur.

Diğer yandan, bu şekilde baskılanarak çalıştırılmış çocuklar, öğrenme ve eğitime fikrini kaybediyor, öğretilme pasif konumuna çekiliyorlar. Düşünme, inceleme, sentez, eleştirme, yorum, fikir geliştirme yerine ezberle test çözme ve sınav odaklı bir yaşam. Yükseköğrenime başlayınca iki sene normal öğrenci tutumuna tekrar dönmekte zorlanıyorlar. Üniversitelerin "öğrenci lise ve dersanelerden düzgün çıkmıyor" yakınmaları buradan ileri geliyor.

Ortaya çıkan manzara bir çocuk istismarı tablosudur. Eğitim-öğrenim çağında bulunan ve sorumluluğu MEB'de olan 11 – 17 yaş arası – henüz reşit olmamış – çocuk yaşta insanlar, yıllarca, sorumlu oldukları müfredatın dışından bir sınav içeriği dışardan dâhil edilerek çalıştırılırlar. Okul + dersane + okul ev ödevi + dersane soru çözümü ödevleri yılın birçok ayında, büyüme çağındaki bu çocuklardan, tatil günleri dâhil günde 12-16 saat çalışma ister. Bugün kimi 8 saatten fazla çalıştırabiliriz? Bu körpecek bedenler, zihinler, ruhlar neden sanal yüklerin altında ezilsin? Ülkemiz gençliğine bu eziyeti reva görenler kim? Ayrıca günde iki – üç saat taşıtlar içinde naklediliyorlar.

Bir çocuğa "üç ayrı yerden" "üç ayrı kural koyucu" görev veriyor. Bu sınavdan sonuç alma ihtimallerinin düşük olduğu biline biline... Bir de üstüne para ödetiliyor. Bu yüzden çocuklar odalarına kapalı yalnızlaşmış yaratıklar haline geldiler. Emrin kimden geldiğine bakmadan yapabildiklerine bakıyorlar. Edilgen, pasif insan işte böyle yetişiyor. Şimdi bir de vakit bulabildiklerinde oyuncak sandıkları elektronik edevat onları daha da yalnızlaştıran, telkin altına alan, ailelerinden ve gerçek çevrelerinden kopartan bir zarar yaratıyor. Bu iki sebeplerle toplumda bir "gerçek iletişim sorunu" oluştu.

Bugüne kadar bir tek veli, çocuğunun, okul yılı içinde başka bir kurum tarafından eğitimde mesul olmadığı sorularla imtihan edilmesini dava etmedi. Eğer etseydi, mahkeme yolu ile sonuç alınırdı. Böylece MEB müfredatı ile ÖSYM sorusu denkliği vaktiyle sağlanmış olurdu. Şimdi dersaneler müfredatın pekiştirilmesi alanında çalışıyor olurlardı. Türkiye'deki bu imtihan yaklaşımı ve süreci Avrupa İnsan Hakları Makkemesi'nden bile karar istenecek kadar ciddîdir.

Üniversite takviminden çalmamak için MEB görev zamanını çalmak ne demek? Aynı çocuk üzerinde iki-üç başlı kararların farklı uygulamaları hangi hukuka göre yapılıyor?

Yavrularının çocuk olma, genç olma haklarının yıllar ve yıllarca bu bahaneyle gasp edilmesine ses çıkarmayan bir millet insan haklarını nasıl hayata geçirecektir? Buna benzer yollarla insanının üzerinden sıyrılıp alınan kültürel, siyasal, toplumsal, ekonomik hak, imkân ve birikimlerinin nasıl farkına varıp da kendini savunacaktır?

Oysa ÖSYM'nin tüm sınav ve işlemleri 15 Temmuz – 1 Ekim arasına çok rahat sığar.

Ortaöğretimi katletmektense ÖSYM ve YÖK'ün böyle bir tutumu daha etik olur. Genç pedagojisine de çok uygun düşer. Her genç bir işi bitirip diğer bir işe güzel düzenlenmiş bir takvimle başlamanın bilincine varabilir.

Gerekirse, İngiltere'de olduğu gibi mezuniyetten sonra bir yıl ara verilip, mezun yüksek öğretimin girmek isteği türüne göre o yıl dersanelerde hazırlanabilir. Zaten, adaylarının

çoğunun sınavı ikinci girişlerinde kazanabildikleri biliniyor. Bu çözüm, ülkede yaşanan gerçek duruma pek ters düşmez.

İnsanî Gelişme Endeksi'nde Neden Gerideyiz?

30 küsur yıl, iki neslin üzerinden, tüm gençlikte gerilim, baskı, gelecek endişesi yaratarak sinme, küsme, korku, edilgenliği içselleştirme gibi birçok olumsuzluğu ömür boyu taşımaya yol açarak böyle geçti. Dershanelerdeki çocuklarımız kadar, onların anaları – babaları da bu çarkın ürünü.

Bu tablo bize, Türkiye'nin İnsanî Gelişme Endeksi'nde geride kalmasına yol açan idarî ve toplumsal tutum bozukluklarının en canlı resmini göstermektedir.

Fert başına millî geliri 10 bin \$ civarında dolaşan Türkiye'de, çocuk ve gençler oluşan refahtan hakları olan payı alamamaktadırlar. Yeteneklerine göre yetişmek, yönelmek, beceri ve meslek kazanmak, büyümek, gelişmek, toplumsallaşmak, spor yapmak, sanat dallarına ilgilerini denemek, istedikleri kitapları okumak, büyüklerine yardımcı olmak, işlerde çıraklık ya da staj yapmak, dinlenmek, gezmek-görmek ve eğlenmek için kendilerine düşmesi gereken kaynakları kullanamamaktadırlar. Refahtan pay alamayan dar gelirliilerin aşırı fedakârlığı bir yana, alabilecek durumda olan gençler de dershaneler piyasasının çevrilebilmesi için haftada iki programı birden sırtlayıp koşuyorlar. Kaynaklar sınav yarışına akıtılıyor. Sonuçta, adayların yarısı kapıda, çağ nüfusunun bir o kadarı da tamamen dışarıda kalıyor. Bu manzara ülkede bir nüfus sorunu olduğunun değil, idarenin beceriksizliğinin görüntüleridir.

Eğitimciler Ne Öneriyor?

EYUDER'in (Eğitim Yöneticileri ve Uzmanları Derneği) 12 Mart 2012'te Ankara'da topladığı Zorunlu Genel Ortaöğretim için Yapısal Düzenleme Çalıştayı'nda lise öğretmenleri, lise ve bakanlık yöneticileri ve eğitim uzmanları ağırlıklı olarak konuları tartışıp yükseköğretime geçiş konusunda şu kararı verdiler.

“ÖSYM'nin sınavları eğitim - öğretim yılı içinde, mezuniyetler olmadan yapması pedagojik değildir. Dört yıllık zorunlu eğitim süresini diplomaya kadar ortaöğretimin kullanması yasal gerekliliktir. Günümüzde elektronik ortamda sonuç almak çok hızlanmıştır. Mart ayında YGS sınavı yapılmasına gerek kalmamıştır. YGS sınavları, öğrenci mezun olup olmayacağı belli olup, ortaöğretimini tamamladıktan sonra Temmuz ayında yapılmalıdır. Eldeki teknolojiler ile değerlendirmenin kısa sürede bitebildiği, yerleştirme için bir buçuk ay gibi rahat bir süre kalacağı görülmektedir.

“YGS sınavlarında kullanılan sınav tarzında gençlerin yaratıcı zekâ, analiz kabiliyeti, dil ve kavram kullanım becerileri, kavrama, bağlantı kurmalarını ölçen sorular hazırlanmalıdır. Ezber bilgiye dönük sorular azaltılmalıdır. Lise müfredatının bilgiye değil, düşünmeye dayalı içeriğine eğilinmelidir. YGS soruları uygulanan lise müfredatı ve derslerin program içerikleri

ile paralel hale getirilmelidir... ÖSYM, bu alanda, pedagoğ ve lise öğretmenleri seçmeli, çalıştırmalıdır..." (Rapor s. 92-93).

Toplumun Dershanelik Etrafındaki İhtiyaçları

Bugünkü dershaneler tartışmasının, dershanelerin birincil amaçları olan kademeler arası geçiş sınavlarına adayların hazırlaması konusuna âcilen odaklanmasında zaruret bulunmaktadır.

1) Öğrenciye geliştirici katkı gereği ve 2) Bu katkının düzenli bir piyasada yapılması, iki ihtiyaç alanını belirtmektedir. Bu iki husus aynı zamanda ülkenin belirgin sorun alanlarıdır da. İlki genç yavrularımız üzerindeki bilim (pedagoji ve gelişim psikolojisi) dışı uygulamanın sağlıklı bir yapıya kavuşturulması ihtiyacı vardır. İkincisi, başıbozuk başlamış bu piyasanın – kazanımlarını koruyarak – düzene sokulmasına ihtiyaç vardır.

İlk maddedeki, konunun pedagoji ve gelişim psikolojisi boyutları, yukarıdaki başlıklar altında özetlendi. İkinci madde, konunun piyasa boyutu aşağıdaki gibi görünüyor.

Türkiye’de Dershaneliğin Ekonomik Faaliyet Alanı

Dershaneler, sınav müfredatına, ezbere dayalı test tekniğini ve güdüleme yoluyla puan yükseltme yarışını uygulayan ticarî kuruluşlardır. Öğrenciyi puan yükseltme yarışına hazırlayan özel yaygın eğitim kurslarıdır. Bir dershanelenin ticarî başarısı, ÖSYM “Sınav Sorusu Makası”na ezbere dayalı test tekniğini ve duygusal uyarıcılarla güdüleme yaklaşımını yerleştirme becerisine bağlıdır. Her dershane koşturduğu bu yarışın sonuçlarına göre kazanç ve piyasada hayat hakkı sağlar. Gelen öğrencinin yarısı zaten kazanmayacaktır; bunlar ikinci, üçüncü sene de dershanelere devam etmelidir. Yarısının kazanması için ise iyi yönlendirme hizmeti ve o sene kazanabileceği yere ikna etme çalışması gerekir. Her dershane için önemli olan yıldızları bulmaktır. Zira rekabette reklâm önemlidir. Liselerdeki başarılı öğrenciler seçilir, burs veya ücret indirimleri için pazarlık yapılır, özel dershane sınıflarına ayrılır, itinalı alıştırılmalardan geçirilir, iyi yerleri kazananlar afişlere çıkarılır. Herhangi bir dershanelenin; kamu eğitiminin 12 senelik emeğini yok farz eden, öğrencinin okuldan, gecelerinden, dinlenme günlerinden aktardığı test çözme saatlerini yok sayan, 1 senelik kursla kendini şampiyon ilân eden tutumları her yaz görülür.

Türkiye’de, ÖSYM’nin sınav soruları politikası aracılığıyla dershaneler için büyük bir ekonomik faaliyet alanı oluşmuştur. Özel yaygın eğitim (kurs) kuruluşları olan dershaneler piyasasının yaklaşık 1/4’ü yalnız sınava hazırlayan kaliteli dershane, yaklaşık 1/4’ü ilâve olarak insan ilişkilerine önem veren F. Gülen cemaati dershaneleri ve 2/4’ü de müşteri kaynağının bolluğundan yararlanmak isteyen dershanelerdir. Kendini hangi sıfatla nitelerse nitelesin, dershanelerin hepsi ticarî işletmelerdir. Kültürümüzde hizmet, “karşındakinin ihtiyacına kendinden karşılıksız verişle cevap olmak” anlamında kullanılır. Burs ya da toplumsal destek, ilâve bilgi, beceri, güzel davranış ortamları ve faaliyetleri sunan dershanelerin tümü topluma bu tür hizmet yapmaktalar. Diğer yandan, eğer yardım, toplum içinde belli bir ilişkiler çarkını çevirerek ilerisi için ticarî ya da siyasî bir yatırım olarak yapılırsa, bu ikinci bir ticarî faaliyetin

hazırlığı ya da siyasî bir faaliyet olur. Böyle bir faaliyetin gerçek bir toplumsal karşılığı bulunabilir ya da bulunmaz, kurulan ilişkiler zamanın şartları sürecinde bir sonuç doğurabilir ya da doğurmaz veya ilerde bir ticarî veya siyasî oluşuma evrilir veya evrilemez... Bunlar işin riskidir. Eğer böyle bir yatırım varit ise, uzun vadedeki niyetin ya ikinci bir ticaret ya da siyaset olduğu vasfı değişmez. Dershanesinin kuruluş amacı, sınava hazırlanmak amacıyla gelmiş genç masum öğrenciyi bağlamaz. O sadece âdil bir piyasadan hizmet almayı hak eder.

Milli Eğitim, Çalışma ve Maliye Bakanlıklarının dershane sayıları tutmamaktadır. Ciddî sivil toplum kuruluşları (STK) olan dört büyük dershane derneği (ÖZ-DE-BİR, GÜVEN-DER, TÖDER, KÜLTÜR-BİR) sadece üyelerinin dershanelerinden haberdardır. Ellerindeki verileri birleştirerek ayrıntılı bir değerlendirmeye girmek konusunda isteksizdirler. Bu dernekler İşverenler Sendikası değildirler. Gerçek STK'lar gibi davranarak verilerini birleştirip dershanelerle ilgili doğru bilgileri kamuoyuyla paylaşmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Dershaneler işkolunda şeffaflığın sağlanmasının bir görevi de bu STK'lara düşüyor.

Dershanelerin % 50 kadarı ile öğretmenlerin çok daha fazlası kayıt dışı görünüyorken 8, 9. ve 10. Kalkınma Planlarında "üniversiteye geçişlerin yeniden düzenleneceği ve dershanelerin dönüştürüleceği" yer alınca kayıtlılık ve denetimlere uyma artmıştır. ÖSYM de, son iki yılda MEB temsilcisi çağırmaya başlamış, test tekniğinde düzeltmeye gidilmemiş, müfredattan soru sorulduğu belirtilmiştir. Hem okulu, hem dershaneyi takip eden öğrenciler henüz bu kanaatte değiller. İKSara Araştırması'na katılan %43 aday 2012 sınavında müfredattan olmayan sorular bulunduğunu söylüyor. Sınav konusunda ÖSYM ve MEB'den kamuoyuna yapılacak açıklamanın çok net olması gerekiyor.

Türkiye'de Dershanecilik İşkolunun Büyüklüğü ve İşleyişi

Türkiye'de dershanecilik işkolunun büyüklüğü devasa noktaya gelmiştir, ancak varlığı resmen tanınmamakta ve örgütlenmesi teşvik edilmemektedir.

Verilerde görünen dershane sayıları, gerçekte olduğundan daha azdır. Küçük dershaneler çoğunluktadır. Çok büyük dershaneler vardır. Son on yılda dershane sayısı iki misli artmıştır. Toplumun kılcal damarlarına kadar girmiş bir etki alanı sahibi olduklarını belirterek önemlerini vurgulamak için telaffuz edilen dershane ortaokul ve lise öğrencisi sayıları yüksektir. Ortaokullardan dershane öğrencisi 1,0 – 1,2 milyon, liselerden dershane öğrencisi 1,2 - 1,6 milyon, toplam 2,2 – 2,8 milyon arasında bir pazar büyüklüğü verilmektedir. Belli aylarda hızlandırılmış kursların rakamları değişken kılmasının da bu ifadelerde etkisi bulunuyor.

Alan kullanım hesabında, dershanelerde aynı andaki doluluk kapasitesi toplam 1,5 milyon öğrenci üzerinden yapılırsa gerçeğe yakın olur. Dershanelerin ortalama öğrenci kapasitesi 300 olsa – ki olması gereken bu civardadır – 5000 küsur dershane vardır. Ortalama öğrencisi 1200 olsa – diğer yerlerdeki şubeleri de içinde – 1300 civarı dershane işletmesi bulunması gerekir. Eğer en küçük dershane kapasitesi olan 120 öğrencilerin çoğunluğu teşkil ettiği, onun için 240 öğrencinin daha gerçekçi bir ortalama olduğu düşünülürse 6000 civarında dershane çıkar. Gerçek rakamın ilk ve son iki rakam arasındaki bir noktada bulunduğu tahmin

edilebilir. Konu gündeme geldiğinde 800'lü rakamlar telaffuz edilirken, dershaneci dernekleri tarafından resmen açıklananlar 3000.

Burası emek-yoğun bir pazardır. 50 bini kayıtlı, en az o kadarı da kayıt-dışı çalışan toplam 100 bin (bazı aylarda 120 bin) dershane öğretmeni bulunmaktadır. Çoğunlukla, ataması yapılamamış ya da emekli öğretmen kaynağı kullanıldığı için ortalama ücretler düşüktür. Dershaneler piyasası emek istismarının en fazla olduğu işkollarından birisidir. Dershane öğretmenleri; çalışma şartları kötü, haftada 7 gün 12 - 14 saate kadar çıkan çalışma saatleri, düşük ücretler, kimi düşük sözleşmeler, kimi ders başı ücretlerle, kendilerini sigorta ettirmeleri dışında çoğunluğun sosyal güvenceleri olmadan, sendika üyeliği yasak, meslek temsilcilikleri bulunmayan bir kesimdir. 11 ay çalışır, 10 ay ücret alırlar. İşe girişte çoğunluğa birer borç senedi imzalatılır; asgarî ücretin çok altında ücretler sözkonusudur. Öğretmenin yanında sınıfa girerek yapılan stajyerlik, dershanede farklıdır. Stajyer senelerce çok düşük ücretlerle sınıfa sokulan öğretmenlere denir. Boş zamanlarında izbe etüd odalarında öğrencilerle test çözdürülür. Testlere, sınavlara, gazetelere, piyasa test kitaplarına bedava soru hazırlatılır. Türkiye'deki mezun işsizlerin nasıl kullanıldığına en canlı kanıt öğretmenlerdir. Bir meslek; en az beş yıl yükseköğrenim, öğretmenlikte yetişmişlik sınavı, staj ve KPSS'den geçerli puan aldıktan sonra piyasadaki en güvencesiz ve düşük ücretli işlere razı oluyor! Türkiye'nin en aydın kesiminin örgütsüzlük nedeniyle en fazla sömürülen kesim hâline gelmesi çok ilginç bir toplumsal azgelişmişlik örneği olsa gerektir. Yine de, idealizme dayalı bir meslek olması ve yeni iş bulma gücüyle en yüksek işgücü verimliliği dershaneler işkolundadır. Öğretmen mezun fazlası söylemi tam gerçeği yansıtmamaktadır, çünkü hesaplamalarda eksiklik, atamalarda kısıntı bulunmaktadır. Bu işkolunda ayrıca 100 bin civarında hizmetli işçi de yine bu çalışma şartlarında kullanılır.

Dershanelerdeki kayıtlı çalışan öğretmenlerin kamuya atamasının yapılması dershaneler için bir tehdit teşkil etmez, çünkü bu yerleri doldurabilecek bekleyen çok sayıda mezun mevcuttur. Kamuda, daha önce dershanede çalışırken kurası çıkıp atanmış çok sayıda öğretmen bulunur.

Ancak bu tablo, yine de en fazla istismar edilen kesimin, bozuk sınav düzeni dolayısıyla büyüme ve düzenli eğitim görme hakları ellerinden alınan, kendi haklarını savunabilecek yaşta bulunmayan öğrenci kitlesi olduğu gerçeğini değiştirmez.

Türkiye'de örgün eğitim içinde özel okulluluk ilkokulların %3'ü, ortaokulların %6'sı, liselerin %9'unda yapılmaktadır; ortaöğretimde özel okul öğrencisi oranı 3 % civarındadır. Özel yaygın eğitim dershaneleri ise 11. ve 12. sınıf öğrencilerinin yaklaşık %50'sine hizmet vermektedir. Bu büyüklükte bir iktisadî faaliyet, bir özel teşebbüs işkolu olarak açıkça tanımlanmamış, bugüne kadar tanımsız varlıkları ve istismarcı piyasa görmezden gelinmiştir.

Öğretmenlerin MEB tarafından yetiştirilip kamuda istihdam edildiği zamanların devamıymış gibi öğretmenler uzun yıllar sendikasız, odasız, meslek birliksiz olarak geldiler. Kamu görevlileri sendikacılığı başlayınca farklı farklı Kamu Öğretmen Sendikaları kuruldu; çalışma hakları yanında gelişmesi gerekli meslek bilinci henüz gelmiş değil. Özel okullarda ve dershanelerde çalışan öğretmenlere ise tam bir şaşkırtmaca uygulanarak, kamuda çalışmadıkları için sendika haklarının olmadığı söylemi son 25 yılın istismarına zemin

oluşturdu. Özel kesim öğretmenleri sendika, gösteri ve grev hakkından mahrum tutulurken, kamu öğretmenlerinin grev talebi kadar abes bir düşünce olabilir mi?

2013'te çıkan dersaneler tartışmasında ilgili tüm taraflar örgütsüzlüğün bütün sakıncalarını yaşamışlardır. Olayda hükûmetle cemaatten başka konuşabilen olmamıştır. Kendi yetki sınırlarına karar verememiş ürkek dernekler, siyasetle bölünmüş kamu öğretmen sendikaları bu konuda asıl sesi duyulması gereken öğrencilerin ve çalışanların sesi olamamışlardır.

Özel Öğretim Kurumları ve Dershanecilik İşkolu açıkça ilân edilmelidir. 2012'de çıkarılan 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmeleri Kanunu'nun Ek liste: 10. Maddesinde "Ticaret, Büro, Eğitim, Güzel Sanatlar İşkolu" toplu bir tanım olarak yer almıştır. Bu toplu tanım konfederasyon olunacağı zaman gerekecektir. Ancak şimdi, sözkonusu Kanun kullanılarak Özel Okul ve Dershane İşverenleri Sendikası ile Özel Okul ve Dershane Çalışanları Sendikasının kuruluşlarının ihmal edilmemesi menfaatleri icabıdır. Böylece, özel öğretim kurumları piyasasında hukukî ve kanunî çalışma ve çalıştırma haklarının kurumlaşması başlayabilir. Gerçi işyerlerinde yine sendikasızlık için yollar denenebilir. Ama sorumlu birer kurumun bulunması sorunların anlaşılması ve aşılmasına doğal bir zemin sunar.

Diğer yandan, mesleğin hakları ve itibarı ayrı bir örgütlenme konusudur. Özel kesimde çalışan öğretmen sayısının 100 binleri aştığı bir dönemde Öğretmen Odalarının ve Öğretmenler Üst Meslek Birliğinin kurulması da gündemde olmalıdır. İzni MEB'den aldıklarına göre bu özel öğretim ticarî kuruluşları kendilerini MEB'le iş yapıyor sayıyorlar. MEB'in sadece eğitimi değil, eğitimden sorumlu olan ve eğitimi yapanların kimliğini ve yetkinliğini de bilme sorumluluğu vardır. Belli bir sayıda özel öğretim kurumunun bulunduğu illerde Öğretmen Odası açılması, sayısı yetersiz olanların en yakın ilin Öğretmen Odasını kullanması Kanun'la düzenlenmelidir. Hükûmet'in, hükûmet içinde de MEB'in odalar kanununa öncülük etmeleri gündeme getirilen konunun devlet ve piyasa ciddiyeti içinde düzenlenmesi bakımından çok yerinde olur. Öğretmenlerin odalara kayıtlı olarak işyeri açmaları ve öğretmen olarak işe girmeleri düzene girmiş olur. Şu anda piyasada kim öğretmen, kim değil, kim ne derece öğretmen belli değil. Odalar, diğer mesleklerde de görüldüğü gibi, ayrıca öğretmenin meslekte edinilmiş tecrübe yıllarının kayda geçmesi ve meslek haklarının bilinmesi, kullanılması, meslekte gelişimin sağlanması ve belgelenmesi bakımından önemli işlemlere sahiptirler. Öğretmenler Üst Meslek Birliği ise mesleğin kamu, Hükûmet ve Meclis ile görüşülmesinde etkili merci olarak bulunur.

Türkiye'de Dershaneciliğin Parasal Büyüklüğü

Öğrenciden alındığı belirtilen yıllık ücretlerin vergi kaygısı ile düşük gösterilmesi epeyce yaygın bir sıkıntıdır. Büyük şehirlerde çok yüksek dersane ücretleri bulunduğu bilinmekle beraber, dersanelerce telaffuz edilen ücretler öğrenci başına yıllık 1,500 TL ile 3,500 TL arasındadır.

Pazarın parasal boyutlarını çizmek açısından, sadece 1,5 milyon toplam dersane öğrencisi varsayımıyla öğrenci başına ortalama yıllık 2,750 TL'den hesaplanırsa, yıllık ciro alt sınırı 4 milyar TL'lik bir pazar mevcuttur. Belirtilen öğrenci sayılarına göre SBS dâhil ortaokullar için ortalama 1500 TL, liseler için ortalama 3500 TL alınarak bir hesaplama da yapılabilir. Bu durumda beyan edilen piyasa yıllık ciro üst sınırının 7,0 milyar TL civarı olduğu görülür. Dil

kursu gibi diğer kurslar, Anadolu ve fen liselerine giriş sınavı gibi diğer sınavlar için hazırlık kursları, öğretmenlerden özel alınan dersler ve beyan edilmemiş gelirlerle birlikte 11 – 17 yaş öğrencilerin okul dışından aldıkları tüm derslerin yıllık piyasa değerinin 9 - 10 milyar TL arasında olduğu tahmin edilebilir. Böylece, Türk toplumunun 4 ile 10 milyar TL arasında bir kaynak hareketini dershanelere yöneltebildiği görülmektedir. Diğer bir deyişle, 17 milyon öğrencili, 810 bin kadrolu öğretmenli, 100 bin destek personelli, 200 bin taşeron ve sözleşmeli işgücüyle Millî Eğitim Bakanlığı bütçesinin (2014'te 55 milyar TL küsur) yaklaşık %15'ine karşılık gelen bir ilâve dershaneler harcaması sözkonusu olabilmektedir.

Dershaneler pazarını besleyen gelir kaynağı nereden geliyor? Yine Araştırmaya göre, 11. ve 12. sınıf öğrencilerinin %48'i okul yanında dershaneye de düzenli devam ediyor. % 17 dar gelirli, % 54,5 orta gelirli, % 29,5 yüksek gelirli ailelerin bütçeleri bu piyasanın finansmanını sağlıyor. Dersler ücretsiz verildiği takdirde dershaneyi bırakıp okulunda hazırlanmayı tercih edecekler % 40. Dershane dar ve sabit gelirliler için pek bir fırsat olmuyor, katlanılan külfet çok yüksek... Orta gelirliler için fırsat eşitliğini arttırıcı, yüksek gelirlilere ise kaynak aktarıcı bir yapı var. Yüksek gelirliler için başı sıkıştığında kamu okulu yerine özel okul var. Düşük gelirliler için özel dershane yerine kamu dershanesi yok. Fırsat eşitsizliğini katlayan durum da budur. Dar gelirli piyasanın insafına terk edilmiştir. Dershaneler fakir öğrencilerin % 3 – 10'una dershane bursu vererek bu eşitsizliği vicdanlarda biraz dengelenmeye çalışıyorlar. Ayrıca reklâm giderlerinden olarak çok başarılı öğrencilerin ücretlerinde indirim yapıyor.

Öğrencilerden, “Dershane benim için gereklidir” diyenler %67, dershaneye gitmese de sınav kazanabileceğini düşünenler % 42 oranında ama güven için yine de dershaneye gidiyor. Lise öğrencisinin %52'si dershanelerden rehberlik-yönlendirme hizmeti almaktadır.

Katılan öğrenci sayısına ve giren paraya bakıldığında üzerinde konuşmakta olduğumuz ülke içinde çok büyük bir pazar olduğu görülüyor. Ücretler, her dershanenin hedef kitlesinin zorlanılmış satınalma gücüne göre teşekkül ediyor. Taksitlendirme, paranın tamamını alamama, reklâm ve yardım için burs verme durumları da var. Diğer sabit masraflar kolay değişmeyeceği için, kârı arttırabilecek kalem öğretmen ücretlerinin düşük tutulması. Birkaç çok kazanan dershane dışarda bırakılırsa, çoğunluk için dershane başına gelirlerin makûl düzeyde olduğu, harcamaların öğretmen ücretlerinden kısılarak düşürülebildiği, yüksek kârlar sözkonusu olmayan bir pazar görülüyor.

Mülkün sahibi olan dershaneci sayısı azdır. Hem mülklerin büyük çoğunluğu, hem de kiralık dershane binaları çarşı içinde, okul olmaya elverişsiz, bahçesiz işhanlarıdır. Dershanelerin çoğunluğu çok dar imkânlarla çalışmaktadır. Okullarda bulunan sosyal, kültürel altyapı buralarda mevcut değildir. Liselerdeki laboratuvarlar, işlikler, meslek liselerindeki işlik, atölye, laboratuvar ve teknoloji odaları buralarda bulunmaz. Fen ve kültür derslerinin uygulaması gösterilmez. Ezbere dayalıdır. Bunun diğer anlamı, donanımı bu kadar zayıf olan bu işyerlerinin bir okula dönüşebilecek sermayeleri bulunmuyor.

Faaliyet geliri 1 yıl üzerinden hesap edilen dershanelerin Özel Lise ya da Özel Açık Öğretim Lisesine dönüşümü hâlinde, 4 yıl (zorunlu eğitim süresi kadar) için devlet gelir güvencesinin verilmesi gerekecektir. Bu miktar 4 ilâ 7 milyar TL x 4 yıllık bir aktarma bütçesi demektir. Bugünkü MEB bütçesinin 1/3'ü ya da 1/2'si kadar bir miktarın bağlanması demektir. Dershaneciliğin 1500 – 3500 TL ile ucuz, özel okulluğun bir vakıfla desteklenmedikçe 10

000 – 55 000 TL arası pahalı bir hizmet olduğu düşünülürse, dönüşüm desteği için bugün dershanecilikte geçerli fiyatların çok daha üzeri pazarlık konusu yapılacaktır ya da açık piyasadaki çekilme anlamı taşıyacaktır. Özel okulluk için böyle bir kamu kaynağı Türkiye’de mevcut değil. Batı’da da kişi başına milli gelir düzeyi çok yükseldikten sonra kısmen mümkün hâle gelebilmiş.

Buna karşılık, dersanelerin en az yarısında iyi kalitede öğretim ve rehberlik deneyimi birikimi oluşturmuştur. Bunun heba edilmemesi, çeşitli yollarla eğitimde kullanılmaya devam edilmesi yararlı olur.

Dershaneye Gitmeyenler ve Gidemeyenler

11. ve 12. sınıf öğrencilerinin %52’si dershaneye gitmiyor ya da gidemiyor. Sınavına girip de kazananların % 40 civarı kendisi ya da okulunda hazırlanarak kazanıyor.

Farklı kurumlarca – bu arada yeni çıkaran Büyük Şehir Belediyeleri Kanununa dayanarak – açılan okuma salonları, etüd merkezleri talep buluyor. Buralardaki öğrenciler gelecekte ülke imkânlarına daha fazla katılma yollarını arttırmak amacıyla gelmiş gençler. Bu gençlere çelme takma niyeti olan kimselerin sızmasına fırsat verilmezse bu toplumsal hizmet türü tutar, çünkü öğrenciler ders çalışmada yardımcı olarak ailede bulamadıkları desteği burada bulabiliyorlar. Bu yerlerin bir kısmında da taşıt, yemek, etüd ücretleri bulunduğu göz önünde bulundurulmalı.

Gençlik ve Spor Bakanlığının “Gençlik Merkezleri” 7 - 29 yaş aralığındaki çocuk ve gençlere sanat, kültür, spor ve toplumsal içerikli alanlarda çok çeşitli ücretsiz kış ve yaz kurs ve etkinlikleri düzenlemektedirler. Bu merkezler iyi teçhizatlı olmalarına rağmen sayıları Bakanlığın hedef aldığı 30 milyonluk genç nüfus kitlesine hizmet için çok azdır. Örneğin İstanbul’da 4, Ankara’da 4, İzmir’de 6 merkez bulunuyor. Uzaklığın gerektirdiği zaman ve yol parası nedeniyle sadece çevre gençlerin bolca kullandığı hizmetlerdir. Sayılarının hızla artırılması için harcamaların artırılması yanında uygun yerde arsa bulma sorunu nedeniyle böyle bir atılım düşük ihtimal. Oysa küresel aşırı tüketim propagandası, güzel gelenekleri öğütücü ortam, sosyal medyanın yediği zaman ve kötü alışkanlıklara karşı okul-dışı saatlerde güvenli ortamlara ihtiyaç çok artmıştır. Hayır kuruluşlarınca ve paralı özel gençlik merkezleri isteyenlere öğretmen desteği ile açılmaya başlanmıştır. Dersanelerin, okuma salonları ve etüd merkezlerinin de toplumsal boyutlu faaliyetleri başlatmaları yeni bir hizmet fırsatı olabilir.

Okulda kurs verilmesi gündeme geldiğinde bunların da bir okuldaki her öğrenciye eşit paralı 1000 - 1500 TL arasında olduğu görülür. Öğretmene saati 8 TL ek ders ücreti ödeniyor. Dört saatlik bir iş istediğiniz hiç kimsenin 32 TL’ye çalışmadığı bir devirdeyiz. Okul Aile Birlikleri bunu dersane öğretmenlerinin ücretlerinin çok düşük olmasına bakarak yapıyorlar. Bugünlerde okul kursları yine açılmaya başladı. İçinden geçilen döneme göre bu kursların yapılması ya merkezden yasaklanıyor, ya da başarılı öğrencilere öncelik vererek öğretmenler ve okullar yükseköğretime geçirebilecekleri öğrenci sayısı için birbirleriyle yarışmaya başlıyor. Öğrencilerini sınava ücretsiz hazırlamaya talip idealist öğretmenler de çok. Ancak bunlara izin verilmiyor. Okullardaki sistem de ya Aile Birliğinin para kazanması ya da dersanelere mecbur bırakma şeklinde yürüyor. Sistem içindeki ücretsiz geliştirme kursları ihtiyacı devam

ediyor. Kalkınma Bakanlığı'nın örnek oluşturucu projesi ve Belediye kursları bunun göstergesi.

İl Milli Eğitim Müdürlüklerinin yılda bir yaptıkları Seviye Ölçme Sınavları, öğrencilerin kendi durumlarını öğrenmelerine yardımcı oluyordu. SBS nedeniyle bunlar da kaldırılmıştır.

Buna karşılık, okul öğretmenleri arasında iyi kalitede dersane tarzı sınav öğretimi, rehberlik deneyimi birikimi de bulunmaktadır. Bunun çeşitli yollarla okulun öğrencileri için kullanılması yararlı olur.

Türkiye'deki Dershane Sektörü Serbest Piyasa Mıdır?

Dershaneler ticaret hukukuna göre kurulan işlerdir. Bir alt-sektör / işkolu tanımlanmamıştır. Ticaret Sicili Gazetesinde yayınlanmış bir sözleşme, şirket tüzüğü veya vakıf senedi ile MEB Özel Öğretim Kurumları KHK'nın Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliğine (m. 5/2) göre Valilik İl Milli Eğitim Müdürlüklerine başvurulur. Uygulamadaki pedagojik standartlar ve fizik standartların durumuna bakılınca, İl Milli Eğitim Müdürlükleri kendilerini kurum kurma izni, işyeri açma izni ve eğitim yapma iznini kâğıt üzerinden veren kamu kuruluşu olarak gördükleri anlaşılıyor. İşyeri ve eğitim denetimi MEB, vergi denetimi Maliye Bakanlığı, işgücü ve çalışma şartları denetimi Çalışma Bakanlığındadır. Kalitesi düşük, sadece bir miktar para girişi için ortaya çıkmış, çalışanlarının ücretlerini ödemeyen, bu duruma düşen çalışanın hak arama girişiminin olmadığı, âdil rekabetin bulunmadığı olayların yaygın olduğu bir ticaret alanıdır. Diğer ticarî işlerde de bu davranışlar sözkonusu olmaktadır, ancak o işlerde çok vasıfsız işçi çalıştırıldığı için işgücü devri yüksektir. Dershaneler gibi yüksek vasıflı işgücü çalıştırılan bir alanda bunların gerekirdi. MEB'in dershane kurucularında ve öğretmenlerinde mesleklik araması gerekir. Öğretmen Odalarının bulunmadığı bir ortamda meslek standardı uygulaması yapılmasının güç olduğu görülüyor.

Daha önce 6 derslikle (tam dolu saatte 120 öğrenci) bir dershane açılabilirken, 2013 başında küçük işletmeleri ortadan kaldıran bir kararla (Özel Öğretim Kurumları Standartlar Yönergesi) 15 derslikten (tam dolu saatte 300 öğrenci) aşağı dershanelere izin verilmeyecektir. Kapatma tartışması daha sonra açılmıştır.

Normal bir piyasada bağımsız müşteri talebini firma görür, hizmetini ve fiyatını müşteriye göre ayarlar. O piyasayı kamu namına denetleyen kuruluşlar ruhsatları verirken kamu yararını gözetme ve standartları uygulama görevi ve yetkisine sahiptirler. Aradan çekilmeleri düşünülemez. Piyasalardaki kurullarla oynanması ise hemen itirazları yükseltir. Piyasalara sadece düzen getirici, haksız rekabeti önleyici yönlendirme yapılabilir. Dershaneler sektöründe ise, piyasa oluşturucu ve baş oyuncu idarî ve malî özerkliğe sahip bir kamu tüzel kişiliği olan ÖSYM'dir. Dershaneler onun belirlediği alanda, müşteriye göre değil, ÖSYM kurallarına göre oynayan ikincil oyuncular olagelmışlerdir. Soruların müfredattan sapma oranı uzun süreler "piyasa makası"ni oluşturmuştur. Velinin bu makası zorunluluk olarak algılaması ile "talep" önemli ölçüde ÖSYM kararları ile belirlenmiş olarak ortaya çıkmıştır. Bu şartlar altında, dershaneler piyasası yarı serbest piyasa olabilmıştır.

Dershanelerin ise hizmet sunucular olarak her yıl vuku bulan kural değişikliklerine itiraz etmedikleri görülmüştür, çünkü varlıkları için gerekli olan bu belirsizlik oyunun kuralı halindedir. Öğrenciler okullardan çekilip dershanelerin elinde alındığı halde, dönölüp, okul öğretmenleri iyi değil diyerek piyasalarını derinleştirme gayretleri görölür.

Piyasada eğitim kurallarında çok başlılık, denetimsizlik ya da boşluk algısı olunca denetleyici kuruluş olması gereken MEB'in aradan çekilmesi önerisi – kuralsız gelişen bir piyasanın aynı zamanda denetimsizlik istemesidir. Görüldüğü üzere, düzen serbest piyasa kuralları içinde iş görmekten ziyade piyasa dışında işleme eğilimindedir. Oluşan zihniyet farkı ciddî. Bu ortamda seviye tutturabilmenin sebebi, sınav kılıcının varlığı yanına ülkemizde öğretmenlerin meslek bilincinin yüksek olmasıyla ilişkilidir.

Bir kamu tüzel kişiliğince yönlendirilen dershaneler piyasası ile gerçek bir serbest dershaneler piyasası arasındaki farkı nasıl anlayabiliriz? Merkezî sınavların bulunmadığı bir ortamda özel ders almak için başvuracak öğrenciler gerçek müşteri kitlesi ve bunların ödemeye razı olacakları ortalama fiyat piyasa fiyatıdır. Çekilebilen öğrenci en uygun getiri noktasını yaşatabilecek boyutta ise işletmeler (dershaneler) kurulmaya başlar. Farz edelim, gerçek serbest piyasa durumu var. Muhtemelen bugüne göre müşteri kitlesi azalır, birçok dersane kapanır, en düşük dersane fiyatı ile en yüksek dersane fiyatı arasındaki yelpaze açılır, ortalama fiyat yükselir, kalan öğretmenlerin ücretleri yükselir.

Zaman içinde, toplumda âdet haline geldiği ve dershanelerin bir kısmı kaliteye önem verdiği için dershaneleri birer takviye kuruluşu olarak gören bir toplum kesimi oluşmuştur. Farz edelim, giriş sınavları kalkmış! Kuramsal olarak, dershaneler serbest piyasa kuralları zihniyeti uyarınca, bu oluşmuş kesim üzerinden birer manevra alanını kendileri geliştirip gerçek piyasa şirketi dershaneler haline rahatça gelebilirler.

Dershaneler Kapatılabilir mi?

Dershanelerin kapatılıp kapatılmaması konusu verilen sözlerle ilgili birşey değildir. İçinde bulunulan piyasa düzeni, hukuk ilkeleri ve kanunlar, bir de idarenin içinde bulunduğu şartlar içinde yapabilme kapasitesi söz konusudur.

Dershanelerin derhal kapatılması talimatı 12 Eylül 1980 Askerî Darbesinin hemen sonrasında Millî Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren tarafından verilmişti. 24 Ocak Kararları alınmış idiye de, açık serbest piyasa düzenine henüz geçilmemiş, kapalı karma ekonomi modeli tüm özellikleriyle devam ediyordu. Yani, bir iş sahibi haklarını savunmayı nasıl yapacağını bugünkü gibi bilmiyordu. T.B.M.M. siyasi partiler, sendikalar, dernekler vb. kapatılmıştı. Olağanüstü hâl sürüyordu. Aşırı merkezîyetçi, tüm kanun ve kuralları askıya almış, yukardan aşağı şekillendirmenin şahikasında bulunulan o devir dersane kapatma işinin bitirilmesine uygun görölüyordu. Nedense bunun incelenmesi gereği fark edildi. Kur'an dershanelerinin ülkede artan anarşi karşısındaki itidalli tutumu, yükseköğretime geçiş dershanelerinin olaysız disiplin durumu ve eğitimin gereğiyle ilgili birçok gerekçe görüldü. Denetimler arttırılarak konular tekil ele alınmaya başlandı.

28 Şubat 1997 Örtülü Darbesi doğrudan meslek ortaokullarını hedef aldı. MGK tavsiye kararı o günün şartları içinde Hükûmet gündemine alındı ve hepsi kamu eğitim kurumları konumunda olan Meslek Ortaokulları (İmam-Hatip Ortaokulları dâhil) kapatıldı. Dershanelere denetimler arttırılarak konular tekil ele alındı. Dershaneler toptan kapatılmadı. 2011'de İmam-Hatip Ortaokulları tekrar açıldı. 4+4+4 ile mümkün hale getirilen kız ve diğer Meslek Ortaokulları neden açılmıyor?

AKP iktidara geldiği zaman ülkede hem oligarşinin siyasî vesayeti, hem de dışarı ile paylaşılmış iktisadî vesayeti devam ediyordu. Bu ortamda, 2004 yılında askerî vesayet, 1980 ve 1997 Darbeleri dönemlerinde hâllemediği dershaneler konusunu MGK kararıyla sivil hükûmete yaptırmayı denedi. MGK kararları tavsiye kararları olduğu için Hükûmet bunu gündemine almamayı seçti ve bu konudaki vesayeti aşmış oldu. Üstelik 2011'de, Meclis'e imam-hatip ve diğer meslek ortaokullarını tekrar açan kanun teklifi geldi; AKP ve diğer partilerin oylarıyla geçti. Şimdi tekrar 2004 MGK kararına dönülmesi kendi kendiyile çelişmek olur.

Türkiye'de bugünün insan hakları uygulama düzeyi ve serbest piyasa uygulamasına gelelim. Buna göre; izni olan özel şirket, izni veren kamu yetkili kuruluşunun bir şubesi ya da yan kuruluşu değildir. Kanunlarda belirtilen kamuya zararlı bir durumu bulunduğu mahkeme kararı ile tespit ettirilmedikçe kapatılamaz. Özel bir kuruluş piyasadan çekilmek isterse, kapatma işlemlerini yine kendisi tamamlar. Sadece kaçak çalışanlar kapatılabilirler. Denetimlerde, dershane olarak çalışma taahhünamesinde bulunan şartları sağlamadıkları görülenler, yine şartnamelerdeki usûllere uyularak kapatılabilirler. İşkolu boyutunda kapatma ise sözkonusu değildir.

III: Dönüşümde Neler Mümkün, Neler Değil

Dershaneler Serbest Piyasa Olarak Nasıl Düzenlenebilir?

Bir ilke: Serbest piyasa herkesin her istediğini hesap vermeden yapabildiği bir başıboş alan değildir. Nasıl ki özel bir eczane, bir hastane açılırken kamu menfaatlerinin korunması bakımından Sağlık Bakanlığından izin, standartlara uyma şartı ve denetim gerekiyorsa, özel eğitim kuruluşları da kamu menfaatlerinin korunması bakımından Milli Eğitim Bakanlığından izne, standartlara uyma şartına ve denetime tâbidir.

Diğer Bir ilke: Kanunlarla tanınmış serbestliklere uygun şekilde piyasaya girmek üzere başvurusunu tamamlayan özel teşebbüse izin engellenemez.

Serbest piyasa olmak için gereken, dershanelenin öğrenci talebiyle doğrudan doğruya karşı karşıya gelebilmesidir. Bunun için ÖSYM'nin piyasa kurucu olarak aradan çekilmesi, yükseköğretime geçiş sınavlarının MEB yetki ve görev alanlarını yıpratmadan, MEB - ÖSYM işbirliği içinde yapmasıdır. Ortamdaki belirsizlik ve güvensizlik kalkmalıdır. Öğrencinin kendi durumundaki zayıflıkları ya da okulundaki nitelik yetersizliğini kendisi belirleyerek dershane başvurusunu yapma yolu açılmış olur. Olması gereken ilişkinin doğrultusu budur.

Bir girişimcinin işi; gücünün ve üretim becerisinin boyutuna göre belirlenir. Küçük işletmeler büyük işletme imiş gibi duruş alacaktır, denilemez; ya da kısmî üretim yapan bir yere, ürünün

tüm parçalarını sen üretmek zorundasın da denilmez. Ya da bir senelik iş yüklenebilen bir yükleniciye sen 4 senelik iş altına gireceksin denilemez. Dershaneler, birer yıllık ya da birkaç aylık kısmî hizmet sorumluluğunu üstlenebilen özel yaygın eğitim kuruluşlarıdır. 4 – 8 – 12 yıllık zorunlu örgün öğretim hizmetinin sorumluluğuna zorlanmaları bünyelerine uygun düşmez.

Piyanın bugünkü hâlinin terbiye edilmesi; insan ve kamu haklarının korunması, hizmet veriminin arttırılması amaçlarıyla kanunlarda hukuk ilkelerine uygun değişikliklerle alt sektör/ işkolu boyutunda teşvik edici desteklemelerle düzenleme yoluyla olabilir. Ticaret Kanunu, işkolu piyasalarına müdahaleyi daha çok tekel ve kartel piyasası, haksız rekabete müdahale üzerine kurmuş. Burada ise işyeri bolluğu var.

Bu piyasada usûlsüzlükler üzerine oturan noktalar bulunduğu için, bunları engelleyici tedbirler alınabilir. Örneğin, Ocak – Temmuz ayları arasında hastahane heyet raporu olmayan öğrenci raporları kabûl edilmez, hükümet tabipliğinden onay şartı getirilir vb. MEB de öğrencinin yasal devamsızlık hakkı dışında her gün okulda bulunmasını sıkı takibe alır. İlk önceleri bu tutum dershaneler üzerinde bir darbe etkisi yapsa da, dershane ve ÖSYM takviminin MEB takvimi dışına çekilmesi yollarının bulunmasına yol açar. Bu da, hem serbest piyanın kuruluşu, hem öğrencinin rahatlaması, hem de hükümetin aykırılık iddialarının bir kısmı için düzen getirilmesi bakımından hayırlı bir adım olur.

Özel Liseye Dönüşüm Ne Kadar Mümkün?

MEB 2012 – 2013 istatistiklerine göre 4214 genel lise, 6204 meslek lisesi ve teknik lise, 1033 özel lise vardır. Mevcut dershaneleri özel liseye çevirmek 1000 ilâ 3000 yeni okul kurulması demektir.

Özel liselerin yıllık ücretleri 10 bin – 55 bin TL arasında (taşıt, yemek, yatılılık, kitap, forma, diğer masraflar hariç) değişiyor. Böyle bir yükün altına veli 4 ya da 8 ya da 12 sene için girmek üzere hazırlanmalıdır. Mevcut özel liseler bu seneki kontenjanlarını dolduramamışlardır. Onun için, dönüşümde, bir öğrenci için düşünülen ortalama ücret desteklemesinin çok yüksek miktarda olması gerekecektir. Özel liseye dönüşmenin 50-60 dershane mümkün olacağı anlaşılmaktadır.

Hepsinin özel okul yapıldığı varsayıldığında, diğer okullardaki öğrenci özel ders talebi ile ortaya çıkınca dershaneçilik nükseder. Talebi engellemek mümkün olmadığına göre, talebi doğuran sebepleri ortadan kaldırmaya çalışmalıdır. Bunlar ÖSYM sınav tarzının düzeltilmesi, dershane takviminin eğitim-öğretim yılı takvimi üzerine binmemesi ve eğitimdeki kalite farklarının ortadan kaldırılmasıdır. Sınavlar ve dershane zamanları yeni bir düzene koyulabilir. Ancak eğitimdeki nitelik farklarının giderilmesi uzun bir süre alacağından, dershaneçilik şu veya bu şekilde devam etme yolları bulacaktır.

Bir özel okul kurma yatırımı ve işletme giderleri ile projelendirildiğinde, sermaye birikimi yapıp da özel okula dönüşebilecek dershane oranı % 5'in altında kalabileceği hatırd tutulmalıdır. Okul olma birikimini oluşturmuş ve bu ücretleri ödeyebilecek müşteri pazarını

bulmuş olanlar zaten bu yöntemle özel okula dönüşüyorlar, üniversite kuranlar oldu. Bunun için bazı teşvikler, vergi indirimleri vardır.

Kamunun yapması gereken işi dershaneleri özel okul olmaya zorlayarak hâletmenin imkânı yoktur.

4 yıllık zorunlu eğitime geçiş için devletin yatırım yapıyor olması gerekmektedir. Zorunlu lise öğretimine hızla geçmek için bu yıl meslek liseleri yarım güne indirilip yarım gün de genel lise öğrencisi alınmıştır. Sınıflar aşırı kalabalıktır. Bu uygulamanın kaliteyi çok daha düşüreceğine şüphe yoktur.

Kamu hizmetleri arasında en büyük bütçe MEB'indir denir. Doğrudur. Bu bütçenin büyük kalemlerini öğretmen maaşları ve devletin ödeyeceği emeklilik primleri oluşturmaktadır. Büyük genç nüfusu olan ve ortaöğretimini yeni zorunlu hâle getirmiş bir ülkede eğitim yatırımı bütçesinin toplam bütçe içindeki payı % 5 – 6 civarındadır. Yabancı şirketlere ödenen makine- teçhizat alımları da kısmen buna dâhildir. Yatırımı büyük bakanlıklarda savunma araçları, su işleri, karayolları, enerji gibi altyapı inşaatları öndedir. Bir de TOKİ var. Satılmayan bunca konut yaptırılacağına, dersliklerin kalabalık olduğu yerleşimlere okul inşaatı için girilseydi bu darlık bugüne kadar hâllolmuş olurdu. Öğretmen tayinleri de ona göre artardı. Zira, öğretmen ihtiyaç hesaplamaları hedef alınan öğrenci/derslik oranına göre yapılıyor, tayinler eldeki derslik sayısına göre oluyor. Derslik sayısı yeteri kadar artmadığı için mezun işsizliği artıyor. Diğer yanda, küçük dershaneler kalabalık derslikli yerlerde açılıyor, çünkü burada eğitimin kalitesi daha düşük. Çevrenin gelirleri nedeniyle düşük ücretli, öğretmene parasını veremediği için sık öğretmen değiştiren, düşük kaliteli dershaneler. Bu dershanelerden medet uman dar gelirli düşük kalitenin zararını iki kere ödemiş oluyor.

Zorunlu eğitim nedeniyle 1,5 milyon örgün ya da yaygın yeni öğrenci için yer lazımdır. Kamu okulu yapımı mı, özel okul destekleme ücreti mi diye bir yapılabirlik karşılaştırması yapıldığı zaman okul yapımının daha kısa vadede daha az toplam yatırımla hallolabileceği görülecektir. Üstelik, okul yatırımı için, okul ihtiyacına uygun yerlerde olmak şartıyla belediyelerden ve kooperatiflerden geniş arsa tahsisi desteği ve bir kampanyayla özel şahıslardan okul inşaatları ve donanımına bağışlar sağlanarak maliyetler daha da aşağıya çekilebilir.

Diğer yanda, okul ücretlerine destek, özel okul işletmeciliği için her yıl kamudan kaynak aktarımı güvencesi vermeyi ve bunda süreklilik sağlamayı gerektirecektir. Özel Okul ve Özel Açık Öğretim Okulu öğrencileri başına desteklemenin yüksek olması, bu iş için ayrılacak yıllık toplam transfer bütçesinin çok büyük olmasını gerektirecektir. Kaynak aktarımında süreklilik bütçe gelirlerinin yeterli ve istikrarlı olmasına bağlıdır. Bir hükûmetin yaptığını sonrakinin bozması gibi kötü bir huyumuz da dikkate alınsa iyi olur.

Destek verirken doğru hesaplama yapmak, desteklerde istikrarlı olmak ve talebin nereden geldiğini iyi araştırmak gerekiyor. Son bir örnek Özel Sağlık Meslek Liselerine hükûmetin verdiği destekte yaşandı. Birçoğunun kalite şartlarını sağlayamadığı biline biline Özel Sağlık Meslek Liselerinin sayısı bir-iki yıl içinde 1000'i aştı. Sebep, sadece hükûmetin verdiği destek değil, hemşire açığı bulunmasından ve mezunun hemen iş bulacak olmasından. Mezun sayısında aşırı fazlalık olacağı anlaşılınca Bakanlık kontenjanları kısıyor, destekler azaltılacak. Bu açıdan düşünülecek olursa, özel okullara dönüştürülecek dershanelerin sayısı daha da

fazla olunca destekler kısa zamanda kısılır. Ayrıca, mezununa iş ya da üniversiteye giriş ufku verememe durumu da sözkonusu. Bu özel liselere fazla talep olması beklenmemelidir.

Açık Öğretim Nedir?

Örgün Öğretim: Sabit programlarla ve zorunluluk sürelerine göre (4 yıl) okulda yapılan eğitimidir. Diploma kazandırır.

Açık Öğretim: Sabit programlarla ve zorunluluk sürelerine göre (4 yıl), yayın vasıtaları ve internet üzerinden yapılan uzaktan eğitimidir. Bazı derslerin yüzyüze verilmesi gerekebilir. Diploma kazandırır.

Yaygın Eğitim: Talep edenlerin ihtiyacına göre düzenlenmiş, esnek ve kısa süreli yüzyüze kurslardır. Aranıyorsa bir konuda tamamlama ya da yeterlilik belgesi / sertifika verilebilir; diploma yerine geçmez.

Açık Yaygın Eğitim: Talep edenlerin ihtiyacına göre düzenlenmiş, esnek ve kısa süreli yayın vasıtaları ve internet üzerinden yapılan uzaktan kurslardır. Aranıyorsa bir konuda tamamlama ya da yeterlilik belgesi / sertifika verilebilir; diploma yerine geçmez.

Zorunlu Yaygın Eğitim: 4+4+4 Kanunu ile zorunlu lise kademesi için yeni gelen bir kavramdır. Zorunluluk gereği ile haftalık zaman kullanımı esnekliğini bağdaştıran model(ler) istenmektedir. Diploma kazandırmalıdır.

Bu eğitim türlerinin hepsine destekleyici ilâve kurslar konulabilir (yükseköğretime hazırlık gibi). Bu eğitim türlerinin hepsinde özel kesim eğitim faaliyeti gösterebilir.

Zorunlu yaygın eğitim kavramının içini dolduracak modellere ihtiyaç vardır. Eğitimde zorunluluk kavramı zorunlu süreyi, asgarî zorunlu derslerle lise seviyesi diplomaya yönelik bir programı içerir. Diplomanın yükseköğretime giriş için geçerli olması gerekmez. (Yükseköğretime geçiş ilâve zorunlu ders tamamlama ve bu amaçla sınav ile açık tutulabilir.) Başka bir işte çalışırken, çıraklık yaparken, staj yaparken öğrencinin, zamanları esnek düzenlenmiş programlarla genel ya da meslek lisesinin asgarî zorunlu derslerinin tamamlanabilmesidir. Bu durumdaki öğrenci 4 yıllık liseyi tamamlama süresini daha uzatmak isteyebilir. Zorunlu yaygın eğitim lise süresi, özellikle liseden sonra yükseköğretime devam etmeyecek öğrenciler için çok elverişli biçimlerde program içerikleri ile düzenlenebilir.

Bugün dillendirilen dershanelerin Özel Açık Öğretim Lisesine dönüştürülmesi, esnek programlı ve kısa süreli “yaygın eğitim” kursları şeklinde çalışan dershanelerin, bazı derslerin yüzyüze verildiği sabit programlar sunan 4 yıllık “açık öğretim” kurumlarına çevrilmesidir. Açık Öğretim Lisesi modelinin de daha iyi geliştirilmeye ihtiyacı vardır.

Açık Öğretim Lisesi Nedir?

Ortaöğretimin, örgün ya da yaygın zorunlu olması ile tüm örgün eğitim liselerine zorunlu yaygın eğitimi açık öğretim / internet üzerinden yapacak akşam okulları açılmıştır. Açık

öğretim denmesi 4 yıl öğrenim zorunluluğunu kaldırmaz. Aile lisedeki çocuğunu örgün ya da açık 4 yıllık bir okula kayıt ettirmek zorundadır.

İstatistikte tek 1 açık lise görünüyor. Bunun sebebi “açık” okulun internet üzerinden eğitim yapmak için Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğüne bağlı olmasıdır. Tek kanala bağlı Açık Öğretim Lisesi de 4 yıllık zorunlu eğitime tâbi bir okul türüdür. Böylece açık liseye kaydolanların programlarının gereğinde teker teker takip edilmesi ve muhtemel bir yetersiz eğitimden korunmaları amaçlanmıştır. Açık Öğretim Lisesi (ve isterlerse diğer liseler) öğrencilerinin hepsi tek bir hattan yayın alabilirler. Okul programını en iyi öğretmen ve gösterimlerle internetten sürekli olarak izlemek mümkündür. Bunun arkasının internetten sınav olarak gelmesi beklenir.

Tek merkezden yayın alan açık liseler yasal olarak genel ve meslek liselerinin birer uzaktan eğitim kolu şeklinde liselerin içinde kurulmuştur. 250 bin öğrenci görünüyor. Bu sene lise girişte genel sınav ve binalarının Anadolu Liselerine çevrilmesiyle meydana gelen sıkışıklık bu rakamı arttırmaya devam ediyor olmalıdır.

Mevcut Açık Öğretim Lisesi Modeli İşliyor Mu?

Zorunluluk ile açık öğretimin birleştirilmesinin amacı; çalışma, çıraklık, kalfalık, staj gibi nedenlerle uygulama içinde bulunmak isteyen öğrencilere okul ortamı ile ilişkilerini devam ettirmeye fırsat vermektir. “Açık öğretim” olması, taraf olduğumuz ILO Sözleşmesine göre 15+ yaş çalışarak öğrenen gençlere fırsat vermek içindir. Bunlar, mezuniyet için 6 – 8 yıl gibi uzun süreler isteyebilirler. Ancak, tamamlamaları gereken sabit programlar hep sözkonusu olacaktır ki yükseköğretime devam etmek isterlerse diploma ve denklik bulunsun.

Diğer yandan, açık öğretim, zorunlu eğitim yaşını geçmiş ancak lise bitirmemiş kimselere tamamlama eğitimleri veya tam programlar sunma işlevini de sürdürmektedir. Bu kayıtlılar açık öğretimden yararlandıkları sürece okulun işleyişinde sorun olmaz. Ancak meslek liselerinde yüzyüze dersler sözkonusu olduğunda liseli gençlerle yetişkin öğrenci sınıflarını ayırmak gerekecektir.

Mevcut Açık Öğretim Lisesi düzenlemesinde çelişkiler görünüyor. Zorunlu yaygın eğitimden amaç, lise yaşı öğrencilerinin bir işte çalışarak öğrenirken zorunlu eğitimlerini de tamamlamalarına imkân vermektir. Açık öğretim kolaylık olsun diye devrede bulunuyor.

Açık Meslek Lisesi öğrencisi genellikle çalışıyor. Ancak becerisiz oldukları için çoğu Açık Genel Öğretim Lisesi öğrencisi çalışmıyor. Açık Meslek Lisesi öğrencisi belli dersler için yüzyüze eğitime gelmek zorundadır, denmiş. Açık öğretime Genel Lise programı için kaydolanların devam zorunluluğu yoktur, denmiş. Çelişkili bir uygulamaya dönüşmüş, çünkü bu, örgün eğitim için yaş sınırını geçmiş yetişkinler için eskiden gelen bir uygulama. 14 - 17 yaş çocuğu başıboş bırakacak şekilde devam ettirilmesi yanlıştır, zorunluluk kavramına ve eğitimbilim kuramlarına uygun değildir ve yasal değildir. Diğer bir deyişle, Açık Öğretim Liselerine kaydolacak tüm öğrencilerin bir iş ya da sanat öğreniminde olmaları belgeye bağlanmalıdır. Aksi takdirde, zorunlu eğitimle bağlantısı olan bazı çocukların başıboş kalması baştan kabûl edilmiş oluyor.

Fikri irdeleyelim: öğrencinin evinde oturup sadece internet ve isterse dersane derslerine devam ederek hem okul imtihanlarını başarabileceğini, hem de yükseköğretime geçiş sınavını kazanacağını varsaymış görünüyor. Dersane ile okul müfredatının işlenmesinde denkliğin bulunup bulunmaması da ayrı bir soru. Lise eğitim ortamının işe yaramadığını, bu ortamda genel kültür almadan da, sadece internetten izleyerek sınıf ve sınav geçebileceği kabûl ediliyor. Üstelik böyle gelmiş birinin üniversiteyi başarabileceği kabûlü de var. Genel liseye tam gün devam eden, üstüne dershaneye gidenler üniversiteye girerken zorlanıyorlarken, okula devam zorunluluğu olmayanların bu başarıyı gösterebilecekleri fikri çok sakat.

Diğer yandan, açık öğretimin ortaöğretim düzeyinde – reşit olma yaşı altında – iyi sonuç verdiğine dair yeterli bilimsel bulgu yoktur. O yaş gencin ihtiyacı toplumsallaşma ve yüzyüze alış-verişle öğrenme, kendini ifade edebilmektir. Bu yaş grubu için açık öğretim bir takviye eğitimi olabilir ama belli yaşın altındakiler devam şartı olmadan lise programını başaramazlar.

Lise öğrenci kitlesindeki bu çeşitlilik ve gerektirdiği program çeşitliliği ancak çok deneyimli okul müdürleri ve yardımcı kadroları tarafından sevk ve idare edilebilen talep yapılarının varlığını gösteriyor. Dershanelerin idare birikimiyle böyle bir öğrenci kitlesini yönetme yeterliliği ne olabilir, düşünülmalıdır.

Özel Açık Öğretim Lisesine Dönüşüm Ne Kadar Mümkün?

Hatırlanması gereken; eğitim zorunluluğu Meclis tarafından vatandaşa verilen bir hak, devlete verilen bir görevdir. Vatandaş için düzenlenen eğitim hakkı; bireysel gelişim hakkı, bireyin ülke imkân ve kaynaklarına erişimini ilerletme hakkı, bunun için 4 yıllık temel eğitim hariç, eğitimde yeteneklerini geliştirici çeşitlilikten faydalanma hakkını kapsar. Burada zorunluluk kavramı, kişinin kendi kendini geride bırakarak topluma ayak bağı olmasına bir alt sınır ve kamu düzenlemesi ile hizmeti getirmek amacıyla. Özel kesim sermayesi oranında isterse katılır. Ancak, kamuya verilen bir görevi bu şekil bir uygulamayla özeline üzerine atmak görevden kaçmak anlamına gelecektir.

Mevcut Açık Öğretim Lisesi'ndeki durumun Özel Açık Öğretim Lisesi'nde de pek farklı olmayacağı kesin. Mevcut Açık Öğretim Lisesi halen pek gelişmiş ve oturmuş bir model değil. Dershaneleri Açık Öğretim Lisesi yaparız biter, denmesi bu yapının istendiği gibi biçimlendirilebileceği fikrinden kaynaklı görünüyor.

Sorular: Dershanelerin her biri, liseler bünyesinde mevcut açık öğretim liselerine mi bağlanacak, yoksa liselerdeki açık öğretim öğrencisi dershanelerin kuracağı Açık Öğretim Liselerine mi devredilecek? Halen Açık Öğretim Lisesindeki öğrenciler mi dersler için dersanelere gelecek, dersanelerin öğrencileri için mi okuldan yer istenecek?

Bütün dershanelerin Özel Lise olamıyorlarsa 4 yıllık Özel Açık Öğretim Lisesine dönüşmesi de 3000'e yakın yeni okul anlamına geliyor.

Standartları düşürüp, olan dershaneyi okul kabûl etmek bu fikrin varabileceği nokta gibi görünüyor. Böylelikle kamu, hem derslik yapımından, hem de zorunlu eğitimle kapsanması gereken kitleden böylece kaçınabilir gibi düşünülüyor olabilir. Eğer öğrenci liseden sonra okumak istemiyorsa dışardan bitirsin, okumak istiyorsa istediği yıldan itibaren bugünkü gibi

yüzyüze dersleri eski dersane / yeni Özel Açık Öğretim Lisesinden alsın fikri seziliyor. Bu çözüm isteniyorsa, dersanelerle oynanmasına gerek yok. Öğrenci bugün de böyle yapabilir.

Eğer dersanelerin Açık Öğretim Lisesine dönüşmeleri istenecekse, kurum bünyesinde gereken değişim iyi tahlil edilmelidir. Dersaneler 3 – 11 aylık kısmî programlı yaygın eğitim kursları tarzında iken, bir açık lise – kredili dersler şeklinde düzenlense bile – olarak tüm müfredatı 4 yılda sunacak ve diploma verecek biçimde teçizatlanmak durumunda olacaktır. Çünkü “zorunluluk” ve “lise” tanımları bunu gerektiriyor. O zaman okul, kaydettiği öğrenciyi – öğrenci okula devam etsin etmesin 4 yıl – açık lise olduğu için muhtemelen 6 – 8 yıl – taşımak zorunda olacaktır.

Diğer yandan, tüm lise kademesinde – örgün ya da açık – ölçüt, standart ve diploma denkliklerinin sağlanması gerekir ki öğrenci lise diplomasını alınca yükseköğrenime başvurabilsin.

Akademi liseleri kurulması vb. önerilere fazla anlamlı değil. “Çok Programlı Lise / Çok Amaçlı Lise” modeli zaten mevcut... Meslek liselerinin her biri öğrencisine göre gereken programları ekleyerek kısmî ya da tam Çok Programlı Lise gibi işleyebilir.

Ticaret Bakanlığı, bu kesimdeki sermaye yetersizliğini gördüğü için özel açık öğretim okulları veya özel okulların ailelerin ya da öğretmen kooperatifleri olarak kurulmalarına yardımcı bir düzenleme hazırlamaktadır. Öğretmenlerin kendi işlerini kurmaları bakımından çok yararlı bir yaklaşım olabilir. Ailelerin bir araya gelme ve çocukları mezun olunca bir arada kalmama gibi durumları bir işletme yönetimi sorunu doğurabilir. Mezun dernekleri, emekli dernekleri, işyeri dernekleri gibi üye kaynağı sorunu olmayan derneklerin desteği ile kurulacak aile okul kooperatifleri de kendilerine düzenli çalışma ortamı sağlayabilirler.

Özel Açık Öğretim Lisesi Dershaneciliğin Önünü Alır mı?

Dersanelerin hepsinin Özel Açık Öğretim Okuluna dönüştüğünü varsayalım: diğer okullardaki öğrenciler özel ders talebi ile ortaya çıkınca dershanecilik nükseder. Bunun, eğitim sistemi-içi ve eğitim sistemi-dışı olmak üzere çeşitli yollardan da deneneceği beklenmelidir. Eğitim sistemi-içi yollar, dershaneden dönüşmüş Özel Açık Öğretim Liseleri bünyesinde dışardan öğrenci kabul eden ilâve kurslar açılması ya da yeni dersaneler olacaktır. Bu çözümler eğitim denetimini de kabûl eden yollardır. Eğitim sistemi-dışı yollardan biri halen gündeme girmiş bulunan gençlik merkezleri, etüd merkezleri, okuma salonları gibi çeşitli boş zaman faaliyetleridir. Bir arada bulundurulmuş faaliyetler arasında öğretim destekleri de katılır. Eskiden beri kullanılan evde ders almak küçük gruplar halinde artabilir. Halen piyasa bulabildiği görülen kişisel gelişim, yaşam koçluğu (coach: destekçi, hususi ders veren, çalıştırıcı, koltuk çıkmak kelimeleri kültürümüzde vardır, ayrıca koç diye dilin kavram dağırcığına ters bir kelime gerekli midir) gibi faaliyetler eğitim desteğini de kapsayacak hale gelebilir. Bu çözümler eğitim denetimi dışında tutulabilen yollar olarak yayılabilir.

Görüldüğü gibi, Özel Açık Öğretim Lisesine şu ya da bu destekle dönüştürmekle özel dersane talebini engellemek mümkün değildir. Talebi doğuran sebepleri ortadan kaldırma

gereği devam edecektir. Sınavların tarzı yeni bir düzene koyulabilir; ama eğitimdeki nitelik farklarının giderilmesi daha uzun bir süre alacağından, dershanecilik şu veya bu şekilde o zamana kadar devam etme yolları bulacaktır. Sonra da kendini dönüştürür.

Dünyada Özel Okulculuk Ne Kadar Yapılıyor?

Özel okulculuk sadece bir sermaye meselesi değildir. Okul, öğrencinin sorumluluğunu 6 – 8 – 12 sene bütüncül, bilimsel ve birikimsel olarak üzerine almak zorundadır. Altyapı yatırımları ve işletme giderleri yüksek, dolayısıyla okul ücretleri çok daha yüksektir. Vadesi uzun bir iş olan okulculuk istikrarsız piyasalarda risklidir. Faizler, enflasyon, kur oynadığı anda aile çocuklarını kamu okullarına çekmeye kalkar.

Özel okulculuk kazançlı bir faaliyet alanı olmadığı için bütün ülkelerde kamu okulları büyük oranlarda, özel okullar küçük oranlarda bulunur. Bu sebeple özel okulculuk yerine vakıf okulları ve sürekli desteklenmeler gündeme gelir. Özel okul desteklemelerinde süreklilik kazanmak ise kuvvetli sosyal devlet politikalarını ve istikrarlı bütçe kaynaklarını gerektirmektedir. Böyle olduğu halde gelişmiş piyasalarında kamu okulları ortalama % 85 – 90, özel okullar % 10 – 15 ağırlıkta idi. Fert başına milli gelirler 60 bin \$ olduktan sonra bazı ülkelerde piyasa kıpırdandı. Şimdi ise gelişmiş ülkelerde ekonomik kriz beklentisi nedeniyle duraklıyor.

Bütün küreselleşme söylemlerine ve elektronik teknolojisine rağmen çocuk eğitiminde kamu okulculuğunu ve yüzyüze eğitimi aşacak bir formül henüz bulunamamıştır. ABD ve Avrupa’da özel okulculuk halen önemli bir iktisadi faaliyet kolu değildir. Avrupa’daki özel okulların çoğu kilise ve azınlık okullarıdır. Fransa, Almanya, Avusturya ve İtalya’da Katolik kiliselerinden destekli, bir kısım öğrencisi ücretsiz makûl fiyatlı özel okullar toplam öğrencinin % 10 – 20’sini toplayabiliyor. Kiliselerin kız öğrenci okulları, özellikle öğretmenlik, hemşirelik, evde bakım, yaşlı bakım gibi mesleklerin eğitimlerini veya ön eğitimlerini tamamlayabiliyor. Seküler veya laik olan bu ülkelerde kilise okulları Eğitim Bakanlıkları ile protokoller çerçevesinde açılabilir; milli eğitim ilkelerini ve çekirdek kamu müfredatını uygulamak şartıyla ortamlarına din eğitimi öğeleri, geleneksel örf-âdeti ve ilâve ahlâk eğitimi katabiliyorlar. Katolik olmayan öğrenciye uygulamalara katılma zorunluluğu koymadıkları için diğer din ve mezheplerden öğrenci çekebiliyor, Katolik hayatını tanıyan insanlar yetiştiriyorlar. Japonya, belediyelerin okullarını kamu okulu saymadığı için özel okul oranı farklı görünüyor. Eski sömürge ülkelerinde özel okulculuk kiliselerden devrolma ve misyoner okulları dolayısıyla yüksek görünür.

Türkiye’de özel liseler sayıca % 10, öğrenci kapsamı %3 civarındadır. Fert başına milli gelirin yükselmesine paralel olarak özel okula talebin artması doğal sürecinde meydana gelecektir.

Dünya’da Özel Dershanecilik Ne Kadar Yapılıyor?

Birey taleplerini gruplandırarak ihtiyaca uygun programlanan özel kurslar şeklindeki özel ya da kamu “yaygın eğitim” birçok eğitim sisteminde vardır; olmalıdır.

Dünyada yükseköğretime giriş dershaneleri sadece 8 - 10 ülkede görülüyor. O ülkelerde bulunmaları bize bir gerekçe teşkil etmez, çünkü nasıl bir piyasada buldukları önemlidir. Bu ülkelerin kiminde dershaneler ortaöğretim müfredatının daha iyi özümsemesi için faaliyet gösterirler. Japonya, G. Kore, Vietnam, Kamboçya vb. giriş sınavları kontenjanlar dolayısı ile öğrenci için gerilimli geçiyor; ancak gerilim kontenjanların sınırlı olması ile ilgili, sınav sorularının müfredattan kopabilme kaygısına dayalı bir düzen bulunmuyor. Kimi ülkede kuralları belirli ve ilân edilmiş yükseköğretim kurumlarına tavsiye sınavına bir-iki aylık hazırlık dersleri şeklindedir (ABD). Kişi isterse kendini kanıtlayan diğer belgelerinin arasına bu sınav sonucunu da koyuyor; gerek görmezse bu sınava girmeden de yükseköğretime başvurabiliyor; değerlendirmeyi üniversiteler yapıyor. Kimi ülkede kişi liseden mezuniyetten sonra ortaöğretimdeki genel başarı ve alan başarısı durumunu, yeni bir alana geçmek isteyip istemediğini gözden geçirerek bir sene ara veriyor; eğitim türleri belli dershanelerden birine gidiyor (İngiltere); oradaki başarı durumuna göre yükseköğretime başvurabiliyor. Yunanistan, Meksika vb. geçişin iyi işlemediği bazı ülkelerde de dershaneler düzenine düzeltmeler yapıldı. Burada dikkat edilecek husus, öğrenci açısından piyasanın kurallarının belli olması, dershanenin piyasada bulunma ilkelerini ve çalışma usûlünü açıklamış olması. Türkiye’de, öğrenci açısından da, dershaneler açısından da bir sonraki dönemin kuralları hep belirsiz kalmaktadır; sorun buradadır.

Diğer ülkelerde niye sınav dershanesi yok? Nüfusları mı az? Üniversite mi çok? Birçok ülkede nüfus çok; birçok ülkede de üniversite sayısı fazla değil. Dershaneciliğe gidilmemesinin sebebi yükseköğretim önünde yığılmaya yol açmayan eğitim sistem yönetimi usûlleri geliştirilmiş olması. Bunlardan birkaçı: Ortaöğretimde alana ya da mesleğe yönlendirme ve oradan aynı alanda ya iş bağlantısı ya da meslek yüksekokulu bağlantısı; ortaöğretim ara sınıflarından hayata çıkış, iş bağlantısı ve yaygın öğretimle eğitimi tamamlama; üniversite ilk sınıfa herkesi kabûl ve sıkı yıl sonu elemesi; yükseköğretimin paralı yapılması; üniversiteden mezuniyetin güç olması; ülkenin üretimde kullandığı teknolojinin dış ticaret sağlama düzeyinin yükseköğretim talebini frenlemesi; ortaöğretim mezunları Olgunluk Sınavları sonuçlarına göre her üniversitenin değerlendirme yapması... Fransa, yönlendirmeli liselerinde bitirme sınavları sonrasında tüm müfredattan zor bir yazılı-sözlü açık uçlu sorulu Bacchaliyat (Fr. Olgunluk) ile mezuna “üniversiteye gidebilir” belgesi veriyor. Almanya yönlendirmeli ve basamaklı ortaöğretim sonunda akademik eğitime devam edecekleri geldiği alana göre üniversiteye yönelme ve Abitur (Alm. Olgunluk) sınavı uyguluyor. Bakılacak olursa, Türkiye’de bugün bu usûllerin hepsinin tersi geçerli. Onun için de dershaneler var.

Avrupa’da işsizlik, uyuşturucu kullanımı, eğitim sitemlerinin günün ihtiyaçlarına çözümlerde yetersiz kalması nedenleriyle özel ders alma eğilimi yükseliyor. “Gölge Eğitimin Zorluğu: Özel Ders Alma ve AB’de Politika Yapıcılar için Doğurduğu Güçlük” adlı AB 2011 Raporu konuyu gündeme getirmektedir. Geneli kamu eğitimi ve kamu programlarıyla uyumlu paralı öğretim uygulaması içinde olan Avrupa sistem bütünlüğü içinde çözüm geliştirecektir.

Türkiye’de Dershanelere Daha Ne Kadar İhtiyaç Olacak?

Kamu okullarımıza sahip çikalım, çocuklarımızı dershaneye göndermeyelim denince ihtiyaç sınırlanır mı? Dirik, kararlı ve örgütlü bir toplumda sonuç alınır. Türkiye’de böyle bir bilinç seviyesi henüz oluşmadığı için bunca senedir ebeveynlerin “sınav sorusu makası” arasına sıkışıp kaldıklarını, bir kişinin bile bir mahkeme kararı istemeye yönelmediğini yukarıda gördük. Toplum örgütlenme ve demokratik savunmalarla kendi toplumsal ve ekonomik ortamını henüz şekillendiremiyor.

Türkiye’de dershanelere iki sebepten ihtiyaç duyuluyor:

1. ÖSYM sınavlarında müfredat dışı sorular olduğu kanaati ve kullanılan test tekniği,
2. Okullar arasındaki kalite farklılıklarının fazla olması.

Yükseköğretime geçiş, yeni yaklaşımlarla düzenlenip her kurumun işini görecektir bir çözüm bulunabilir. Ancak, sınavları ÖSYM de yapsa, MEB de yapsa, ortak da yapsalar – liseler arasındaki kalite farkları dolayısıyla daha uzun bir süre – dershanelere öğrenci talebi olacaktır. Bu talep ne kadar devam eder? En kısa, MEB’in kendi içinde yapacağı kalite yükseltme çalışmaları sonuç verip de veli kaliteden emin oluncaya kadar. O süreçte dershaneler girişimci uzman kuruluşlara dönüşüp eğitime yeni hizmetler sunabilir hâle gelebilirler.

Dershaneciliğin Geleceği

Özel okul olamayacak dershanelerin MEB’e destek kursları dershanelerine dönüştürülmeleri daha gerçekçi olur. O zaman dershaneciliğin bugünkünden farkı ne olur? Bugün dershaneler ÖSYM’ye göre öğretim programları uygulayan MEB’e rakip kurslar iken, o zaman MEB müfredatına destek öğretimi yapan kurslara dönüşmüş olurlar. İşbirliği ve güvenilirlik artar. Hatta, yenilikçi girişimcilik dönemine adım atıp kamu eğitimin ihtiyacı olan bazı hizmetleri üretmek, hizmette çeşitliliği desteklemek için de MEB ile projeler ve anlaşmalar yapabilirler. Örneğin, EYUDER’in Ortaöğretim Çalıştay’ında öğretmenler, dershanelerin seçmeli derslere çeşitlilik getirilmesi işini MEB’le anlaşarak karnede sayılacak şekilde bölüşmelerini önermişler. Sanatlar, geleneksel sanatlar, geleneksel müzik ve çalgılar, meslek eğitime çağdaş uygulama becerileri, Türkçe ve yabancı ileri dil becerileri gibi çok alanda ihtiyaçlar var.

Hükûmet, hâletmek istediği, öğrenci üzerindeki iki ayrı ders yükü konusunu da böylelikle çözmüş olur. Bir müfredat içeriğini öğrenmede etkililiği artırma dönemine girilmiş olur. Bu da, tüm paydaşlar için mutluluk olur.

Özel Öğretim Siyasetin Durumuna da Hassas Alandır

Yukarıda, dünyada ve Türkiye’de özel okulculuğun ekonominin durumuna hassas bir işkolu olduğu görüldü. Özel öğreticilik siyasetin durumuna da hassas bir işkoludur.

Dönüşümde Açık Öğretim Lisesine bel bağlama teklifleri karşısında dikkatli olmak yerinde olur. Terörün zayıflatılmasıyla ortaya çıkan katılım zaafını aşmak için genç nüfusun boşa çıkarılmasına ihtiyaç duyanlar olabilir.

Anayasa'yı ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nu dolaylı yollardan delme ve bu tür bir eğitimi MEB ve Hükümet denetimi dışına çıkararak başka eğitimlere zemin ve zaman açma hevesleri yansıyor olabilir.

Hatta, Orta-Doğu'da barış ihtimalleri artarken, Sünnî – Şîî savaşı çıkarmaktan vazgeçmemiş çevreler, Türkiye'nin İran'a yakın yerlerinde bir kurumsuzlaştırma arayabilirler.

Bu tartışma konusunda ak ya da kara diye kesin duruşlar belirlemeden önce, süreç üzerindeki noktaları iyi tahlil etmek yararlı olur. Dershaneler, mezun istihdam, atamalar, yükseltmeler, görevde uyum ve disiplin... Hangi noktalarda ne sorun var? Dershaneler siyasi bir sorun değil, sadece MGK'nın sorunu olmuş bir zamanlar. Ama sınav düzeni ve dershane takvimi çocuk/insan haklarına ve eğitime engel olma durumuna düşmüşler. Eğitim içinde kolaylıkla düzenlenebilir. Gecikmiştir, hemen düzenlenmelidir. Âciliyeti vardır.

Sürecin bundan sonraki noktaları dershaneler üzerinden çözülemez. Memur çalıştırmada sorunlar oluyorsa, idarenin iç sorunlarıdır. Eğer mezunların istihdamında yanlışlık varsa, en sağlam yol işe liyakate göre insan almaktır. Her kesimden herkes gelişip gelebilmeli. Bu tutum geçmişten bugüne hükümetlere her şeyden fazla onay sağlayan tutum olagelmıştır. Çünkü insanlar işten de önce adalet görmek istiyor. Atamalarda ve yükseltmelerde sorun varsa, henüz birey iş içinde yetişip hazır olmadan erken erken tayin ve terfiler yapılmamalıdır. Bu idarenin elinde olan bir çözüm... Görevde uyum ve disiplin sorunu varsa, görevlilerin hizmet-içi eğitimi, disipline uydurulması idarenin işleridir. Aykırı tutumlara karşı her türlü tedbir ve takip düzeni mevcuttur. Çalışma kuralları hakkaniyetle işler vaziyette tutulunca insanların gerekli uyarıyı alma yetisine sahip oldukları görülür.

IV. YÜKSEKÖĞRETİME GEÇİŞ SINAVI ve DERSHANELERDE ÇÖZÜM KOLAY

Sistemde, öğrenciye hayata çıkışlar ve sınavsız geçişler için yeni seçenekler geliştirilse de, genç nüfusun yükseköğretim çağına girişinin dorukta olduğu bir süre daha giriş sınavlarına ihtiyaç olacaktır. Daha sonra üniversite kapasiteleri artarken talepkâr nüfus da düşeceğinden sınavlara gerek kalmayıp başka değerlendirme yöntemlerine başvurulabilecektir. Bugün sınavın iyi yönetilmesi üzerinde çalışmaya öncelik verilmesi akılcı olur.

Çözüm Modeli

Modelin Hedefi: Ortaöğrenim öğrencisinin 4 yıllık etkin eğitimi ve etkin, geliştirici ve kazanımlarını değerlendirici ölçme-değerlendirme hizmeti sunmak.

Strateji: Bu amaçla, yükseköğretime geçiş sınavı sürecinde yer alan tarafların eşgüdümü için gerekli sistem içi düzenlemelerin yapılması ve bugüne kadar olan birikimlerin birbirini güçlendirici şekilde kullanılması.

İlke 1: Öğrenciyi Yükseköğretim kapısına tam 18 yaşında getirmek,

İlke 2: 4 yıllık lise süresinin kültürlü ve meslekli insanı yetiştirecek etkin eğitim-öğretimi yapmasına fırsat veren sistem, yapı ve işleyiş ortamını sağlamak,

İlke 3: Yükseköğretime geçişte ÖSYM – MEB işbirliği ve eşgüdümü,

İlke 4: Ülkenin birikimi olarak dersanelerin deneyimini değerlendirmek,

İlke 5: Öğretmenlik mesleğinin korunması ve gelişmesi için örgütlenme.

Bu modelle “sınav ve dersaneler” sorunlarına sistem içinde çözüm kolaylıkla hayata geçirilebilir.

• **ÖSYM Teşkilât ve Görevleri Kanunu’nda değişiklik yapılmasını gerektiren düzenlemeler:**

1. 18 yaş altı öğrencilere yönelik sınavların MEB onayı ile yapılması; soruların müfredat üzerinden olması; yetenek sınavlarının sınava girecek yaş grubu pedagojisine uygun olması; soru karar, hazırlanma ve değerlendirme kurullarında MEB tavsiyeli pedagoğ öğretmenler, psikolojik danışman öğretmenler ve alan öğretmenlerinin çoğunluğu oluşturması,
2. ÖSYM ve MEB işbirliği ile sınav tarzı ve tekniği (alanlar, kümelenmeler, alan-bölüm bağlantıları, ağırlıklar vb) kararları açıklandıktan sonra, bunların en az 6 yıl uygulamada kalması; değişiklik yapılacağı zaman değişikliklerin uygulamaya geçmesinden 3 yıl öncesinden duyurulması,
3. ÖSYM’nin yükseköğretime geçiş işlemleri ve sınavları takviminin MEB lise son sınıf eğitim-öğretim yılı takvimi uygulamasının mezuniyet ve diploma sonuna kadar başlatılmayacağı (bu iki takvimin örtüşmeyeceği) hükmünün protokol, tüzük ve yönetmeliklerde yer alması düzenlenmelidir. Bunlara dayalı olarak şunlar uygulamaya konulmalıdır:
4. ÖSYM’nin yükseköğretime geçiş sınavlarına liseden mezun olmuş olanları kabul edeceği,
5. Mezuna ortaöğretimde yöneldiği alanda devam etmek istemesi halinde ilişkili yüksek öğretim bölümlerine geçişte kullanabileceği ek puan verilmesi uygulamasının teşvik edici boyutta yapılacağı,
6. Lise döneminde sene sonlarında MEB’in öğrenci kazanımlarını izleme sınavlarının son üç yıl ortalamasının mezuniyette geçerli olması yanında, bunun % 50 ağırlığından aşağı olmamak üzere ÖSYM ortaöğretim kazanım değerlendirme puanı olarak kabul edileceği,
7. Lise mezuniyeti sonrası, yükseköğrenimin dallarına hazır bulunuşluğu ölçecek Olgunluk Sınavlarının (Genel, Meslek ve Sanat) MEB-ÖSYM işbirliğinde yükseköğretime geçiş sınavı olarak düzenlenmesi; çoktan seçmeli soruların bağlantı kurma ve muhakeme yapmaya yönelik olması; açık uçlu yazılı soruların kavrayış, sentez ve ifade edebilme yeteneklerine odaklanmasının yeniden düzenleneceği.
8. 18 yaş altına yönelik sınavların müfredatı esas aldığı ve genel yetenek sorularının ilgili yaş pedagojisine uyumunun sağlandığının, ÖSYM tarafından kamuoyuna, dersanelere, veli ve öğrencilere “her yıl” resmen ilân edileceği.

• **Lise mezuniyeti sonrasına alınacak yükseköğretime geçiş sınavı takvimi için model önerileri:**

1. Ortaöğretimi sistem dışı müdahaleden kurtarmak için model önerisi: 15 Temmuz – 15 Ekim aylarında okul ya da dershanede hazırlık dönemi olmalıdır (Üç aya, günde 4 saat ders haftada bir gün tatil, 300 saatlik dersane programı rahat rahat sığar. İsteyen öğrenciler için 2 saat ilave ile 450 saatlik programlar da düşünülür). 15 Ekim – 31 Aralık arasında ÖSYM’nin yapacağı tüm sınav ve işlemler biter. Ocak ayında kayıtlar, Şubat bahar dönemi 1. sınıfların 1. sönestre dersleri, Haziranda yaz dönemi 1. sınıfların 2. sönestri olarak yapılabilir. Öğrenci 2. sınıfa normal yükseköğretim takvimine göre yetiştirilir.

2. Ortaöğretimi ve Öğrenciyi rahatlatmak için model önerisi: Giriş sınavlarında çoğu öğrenci zaten 2. Veya 3. Girişinde kazanabiliyor. Mezuniyetten sonra bir yıl ara verip, mezun yükseköğretimin girmek isteği türüne göre o yıl açık öğretim lisesinde ilâve sınav hazırlık sınıfı, sınav hazırlık okulu ya da dershanede hazırlanabilir. ÖSYM'nin her yıl 15 Ekim – 31 Aralık arasında yapacağı sınav ve işlemlere yetişir. Mezuniyetten sonraki yılında kendini geliştirerek hazırlanan mezunun devam ettiği kuruma öğrenci başına bir yıllık kamu desteği aktarılabilir.
  3. Bu iki model de adayların tercihine açık bırakılarak kullanımda tutulabilir.
- **Öğretmen Odalarının Kurulması:**
    1. Hükûmet ve Bakanlık dershaneler konusunda ciddi ve piyasayı düzenleyici bir sonuç elde etmek için: İllerde Öğretmen Odalarını ve Öğretmenler Üst Meslek Birliğinin kurulması ile ilgili Kanun'u gündeme getirmelidir. Meslek örgütlenmesi yoluyla Bakanlığın faaliyet alanı içinde özel çalışan öğretmenlerin ve dışarıdan Bakanlıkla çalışacak öğretmenlerin meslek standartları ve kuralları içinde işleyen bir piyasada bulunmalarına yardımcı olunmalıdır. Özel ders ve dershaneler konusunu can alıcı aracı budur.
  - **Millî Eğitim Bakanlığı müfredatını desteklemek için dershanelerin değerlendirilmesi:**

Dershanelerin yarısı bazı düzenlemelerle fazla kamu yatırımı gerektirmeden yaygın eğitime hizmet etmeye devam edebilecek durumdadırlar.

Dershaneler, MEB'e rakip ya da karşısında seçenek olma tutum ve davranışlarını terk edip, MEB'in yanında destek özel yaygın eğitim kuruluşları olma stratejisini benimsemelidirler.

Dershaneler, okulların programlı eğitim kazanımlarının edinilmesinde pekiştirici rol almalı; bunu yaparken kalite açıklarının giderilmesine önem vermeli; ÖSYM soru bankasını ezberletmenin adaylara önemli bir kazanım sağlamadığını; üniversiteye girenlerin ilk iki sene bu öğretim tarzından dolayı yükseköğretime uyum sağlayamadıklarını görmelidirler.

Dershaneler Türkiye'nin ve ailelerin artan refahını, dünyanın ve eğitim politikamızın "çok-boyutlu insan" talebini dikkate almalıdırlar. ÖSYM'nin bıraktığı dar alandan pay alma anlayışını aşmalıdırlar. Esnek ve girişimci yaklaşımlarla kendilerini yenilemelidirler.

Dershaneler bunun için;

    2. Okulların programlı eğitim kazanımlarının öğrenci tarafından edinilmesinde pekiştirici rol almalı; bunu yaparken de kalite açıklarının giderilmesine önem vermelidir.
    3. Yazılı sınavın temeli olan el yazısı, nesir, kompozisyon, kitap okuma, okuduğunu anlama, doğru konuşma–anlatım, kelime ve terim dağarcığı, edebiyat, şiir gibi derslerin yeterli içerikle sunulması yeni bir talep alanı olarak ele alınmalıdır.
    4. Tüm öğrenciye yönelik rehberlik ve yönlendirme danışmanlığını bir uzmanlık birimi hizmeti olarak kuruluşlarında geliştirmelidirler.
    5. Çoktan seçmeli ya da değil, sınav sorularında düşünme yeteneklerini geliştirici, kazanımların çok boyutlu bağlantılarla kullanımını ölçen yöntemler geliştirmeyi uğraş edinmelidirler.

6. Sınavlara hazırlık; kazanım ölçme sınavı, izleme sınavı, kademeler itibariyle hazır bulunuşluk sınavlarına hazırlık çalışmaları şeklinde çeşitlendirilmelidir
  7. Girişimci dershanecilik yaklaşımıyla; yetenekleri geliştirilmek amacıyla seçenekleri arttırmak için araştırma yapmalıdırlar. Bu amaçla seçmeli ders programları hazırlayıp MEB onayı ve protokollerle bunları öğrenciye sunmalı; okuldan öğretmen üye ile birlikte sınav ve değerlendirme notunu okullara iletebilmelidirler.
  8. Okullarda alınan ileri dil, ileri Türkçe, ileri Matematik gibi basamaklı seçmeli derslerin programlarının dershaneden alınabilmesi için yeterlilik geliştirmeli ve MEB ile iş bölümüne gidebilmelidirler.
  9. Dershaneyi isim sahibi yapacak ileri Türk-İslâm-Dünya Kültürü, Türk-İslâm-Dünya Tarihi, Türk-İslâm-Dünya Toplum ve Yönetim Tarzları, Türk-İslâm-Dünya Sanat Tarihi gibi lise öğrencisine yüksek seviyeli kültür ve yan gelişim programları düşünülebilir. Ülkenin bilgili, aydın, düşünür ve fikir insanlarının yetişmesine katkıda bulunan seçkin hedefler koyabilecek atılım gücü gösteren dershaneler çıkabilmelidir.
  10. Bazı sınıfların seçilmiş derslerinin laboratuvarları veya atölyeleri için altyapı geliştirip, öğrenciyi kaliteli deney – proje imkânları ile eğitmek üzere MEB onayı ile çalışabilmelidir.
  11. İhtisaslaşmış dershanecilik anlayışı geliştirerek açık ve kapalı alan spor, sanat, atölye ve fen alanlarında, ailelerin aradıkları faaliyetleri dersane şubesi ya da yan hizmetleri olarak sunabilmelidirler. Özel bilim-fen merkezleri açılması, özel hüner merkezleri açılmasını hedef haline getirebilmelidirler.
  12. Öğrencilerin boş zaman ve dinlenme vakitlerini değerlendirecek ders dışı ücretsiz ve ücretli faaliyet seçenekleri geliştirmelidirler.
  13. Üniversite öğrencilerinin (özellikle ilk iki yıl) talepleri bulunan derslerde pekiştirici paralel kursları dershanelerde açılabilir.
  14. Dershaneler öğrenci ve öğretmen kayıtlarını ve muhasebelerini görevlilerce izlenebilir halde bulundurmalı, öğretmenlerinin durumunu düzeltici tedbirler almalı, geçicilik hissini değil en iyi kurumlaşma örneklerini yaygınlaştırmalıdır.
- **18 yaş altı için Millî Eğitim Bakanlığı'nın sınavların düzenleyicisi ve yönlendiricisi olması için düzenlemeler:**
    1. Milli Eğitim Temel Kanunu'na ek tüzüklerde 18 yaş altına yönelik yaygın öğretim kurslarının müfredatı destekleyici yönde olacağı, MEB iznini gerektirdiği ve sapmalar için ayrıca Kurul kararı gerekeceğinin yer almasına ihtiyaç vardır.
    2. Öğrencinin ortaöğretimdeki (genel, meslek, teknik, açık) alan birikimini devam ettirmesi için katsayı teşviki ve ülke geneli kademeli kazanım ölçme sınavlarından elde ettiği ortalamasının mezuniyette kullanılması; yükseköğretime geçişte % 50'den az olmamak üzere sayılması için gerekli hukuki düzenlemeler ve ÖSYM ile idari işbirliği sağlanmalıdır.
    3. Lise mezuniyeti sonrası, yükseköğrenimin dallarına hazır bulunuşluğu ölçecek Olgunluk Sınavlarının (Genel, Meslek ve Sanat) düzenlenmesi MEB-ÖSYM işbirliği ile yapılmalıdır.

4. Milli Eğitim Temel Kanunu'nda 18 yaş altına yönelik sınavların Bakanlık düzenlemesi ya da gözetimi ve denetimi altında pedagojik esaslara uygun yapılacağı yer almalıdır.
5. MEB, öğretmen üzerindeki yoklama ve sınavları azaltıp, ortaokul ve liselere zümre "sene sonu sınavları" ile merkezden soru katkısıyla "okul bitirme sınavları" nı yeniden getirmelidir.
6. Sınıf tekrarı uygulaması 4. sınıf ve sonrası için getirilmeli, yeni sınıfında okula devam, rehber öğretmenler ve sınıf öğretmeni desteğinde öğrencinin gelişimini ve büyümesini destekleyici, olumlu bir ortamda yapılmalıdır.
7. Bakanlık, görev ve yetki Kanunlarına göre eğitim sistemi genelinde yapılması gereken sınavları özellikle ortaöğretim için tekrar düzenler hâle gelmelidir.
8. Meslek eğitiminde örgün ve yaygın lise dönemi başında alan yönlendirmesinin, 10 sınıfta dala yönelmenin yapılması, 10. ve 11. sınıflarda ara yıllardan tamamlanmış kısmın meslek belgesi ile hayata çıkış verilebilmesi, kalan zorunlu eğitim yıllarının Açık Öğretim Lisesi kültür dersleri ile tamamlanabilmesi düzenlenmelidir.
9. Meslek dallarının her kademesinden çıkış için Ulusal Piyasa Meslek Yeterliliği Sınavları ve Belgelendirmesi için Meslek Yeterlilik Kurumu ile işbirliği ve eşgüdüm yapılmalıdır. Meslek Yeterlilikleri Kurumu'na MEB birikimi ve altyapısından yararlanarak piyasa sınav ve belgelendirmelerini hızlandırması için işbirliği protokol ile yardımcı olunmalıdır.
10. MEB, çok boyutlu yetişmede yetenek geliştirmeye seçenek sunulmasını arttırmak için onaylanmış ders programı önerileri üzerinden özel dersanelerle karşılıklı işbirliği protokolleri yapabilmeli ve gereğinde hizmet satın alabilmelidir. Benzer hizmetlerin Halk Eğitim Merkezlerinde bulunması için de tedbirler alınmalıdır.
11. Ortaöğretime geçişte genel sınav yaklaşımı bırakılarak, belli okul türlerine geçişler için ayrı ayrı sınavlar yapılmalıdır.
12. Liselerde ve Halk Eğitim Merkezlerinde ücretsiz telâfi eğitimi kursları devamlılık kazanmalıdır. Bu amaçla öğretmenlere ek ek ders ücreti arttırılmalıdır.

SONUÇ

Yükseköğretime hücum ve dersaneler Türkiye'deki "işsizlik sorunu" ile yakından ilgilidir. Dersaneler konusunun tam yerel seçimler öncesinde tartışmaya açılması siyasî bazı niyetlere yoruldu. Oysa bu bir fırsattır da... Çocuklarımız reşit yaşın altında; eğitimi siyaset dışında tartışmalıyız. İki yıl önce de dersaneler konusu gündeme gelmiş, halk yeterince katılamadan kapanmıştı. Şimdi bütün paydaşlarca enine boyuna tartışılıyor.

Gördüğümüz gibi, dersaneler piyasası eğitimi yeniden allak bullak etmeksizin kolayca düzenlenebilir: ÖSYM'nin sınav yönetiminde ilkelere ve şeffaflığa ihtiyaç var. MEB'in kendi görev ve yetki Kanunlarına göre alanının tüm hizmet halkalarına kesin olarak sahip çıkacak ve gereğini yerine getirecek şekilde hareket etmesine ihtiyaç var. Dersanelerin, okullar ve öğretmenler arasındaki nitelik / kalite farkları devam ettiği sürece doğal pazarları var.

Kilit nokta, soruların test tarzında olmasından ziyade, soruların müfredattan sapmasındadır; yetenek sorularınının 17 yaş pedagojisine uyarlamasının eksik olmasındadır. Anahtar, ÖSYM sınavının ve dersanelerin müfredata odaklı olmasıdır. O zaman, çocuklarımızı hırpalamadan her kurum kendi yaşama alanına sahip olur.

Dersaneleri çok büyük bütçeler gerektiren bir dönüştürmeye tâbi tutmak, birkaç yıl içinde başarısız sonuç almak ve olanı daha da denetlenemez hâlde bulmak tehlikelerini taşıyor.

Hükûmet'in asıl üzerinde durması gereken, ülkede genciyle yaşlısıyla büyük bir iş talebinin bulunduğunu görüp tedbir almasıdır. Meslek liselerinden çıkanların işe yerleştirmelerine İŞKUR tüm projeleriyle öncelik vermelidir. Dersanelere devam edip kazanamayanlar da, kazanıp yükseköğrenimini bitirip gelenler de işsizlikle karşı karşıyalar. Eğitimlerine uygun olmayan işlere razı olanların da uygun iş talepleri devam ediyor. Açık işsizlik diye istatistiklerde görülen rakamlardan ziyade işgücü piyasasına katılmanın düşük hesaplanması ile Türkiye'de gizlenen gerçek işsizliğin boyutlarıyla ilgilenme lüzumu vardır. Gerçek işsizlikte yükseköğretime hücumun en az 2/3'ü de gizli.

Yurt içinde ve yurtdışında kurulu şirketlerin Türkiye'yi bol ithalâtle doldurmaları, üretimi ithâl mala bağımlı hâlde getirmeleri insanımızı işsiz, ekonomimizi dış ticaret açığı, üretim yapan şirketlerimizi iflâslı kılıyor. İşsizliğin çözümü, Türkiye'de gerçek ihtiyaçlara yönelik mal ve hizmet üretiminin artmasında, gençlerimizin kendi üretken ve yaratıcı işlerini kurmalarına güvenilir destekler sunulmasındadır.

DPT eski Sosyal Planlama Genel Müdürü ve DPT Baş Müşaviri

Cep: 0 – 532 – 716 36 75

ilhan_dulger@hotmail.com